

Irak 2012

Resmi Adı	Irak Cumhuriyeti
Başkent	Bağdat
Yüzölçümü	437.072 km ²
Nüfus	31.858.000
GSYH	130,6 milyar dolar
Hükümet Biçimi	Federal Cumhuriyet
Devlet Başkanı	Celal Talabani
Başbakan	Nuri el-Maliki
Dışişleri Bakanı	Hoşyar Zebari
Türkiye Büyükelçisi	Abdülmir Ebu Tabih
Askeri Harcamalar	5,9 milyar dolar
Asker Sayısı	577.056

Etnik Yapı

Arap	% 75
Kürt	% 17
Türkmen	% 6
Diğer	% 2

Dini Yapı

Şii	% 62
Sünni	% 36
Diğer	% 2

Petrol Üretimi	3,11 milyon varil/gün
Petrol Tüketimi	0,7 milyon varil/gün
İhracat	93,91 milyar dolar
İthalat	56,89 milyar dolar

Irak 2012

Rıdvan Kalaycı

[Arş. Gör., Sakarya Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü]

Özet

ABD'nin Irak'taki askeri varlığını 2011 yılı sonunda nihayete erdirmesi, Irak'ın siyasi, askeri ve ekonomik alanlarda bazı sorunlar yaşamasını da beraberinde getirmiştir. Amerikan askerlerinin çekilmesinden sadece birkaç ay sonra, tırmanan siyasi gerilim, zaten kırılgan bir yapı üzerine kurulan koalisyon hükümetini zorlamaya başlamış, aynı zamanda ülke içerisinde çeşitli mücadelelerin de ortaya çıkmasına neden olmuştur. Birçok Iraklı liderin, Irak'ın karşılaştığı problemlerden kurtulacağı ve adeta yeni bir bağımsızlık döneminin 2012 yılıyla birlikte başlayacağına dair söylemleri ya da beklentileri, henüz bu bağımsızlık döneminin başında yaşanmaya başlayan siyasi istikrarsızlık ve şiddet olayları neticesinde alt üst olmuştur. Bombalı eylemler, etnik gruplar arasındaki siyasi ve askeri çekişme, merkezi hükümet ile Irak Kürt Bölgesel Yönetimi (IKBY) arasındaki mücadele ve özellikle Türkiye ile ilişkilerin gerginleşmesi, Bağdat yönetimini enerjisinin büyük bir kısmını bu sorunlar üzerine harcamaya sevk etmiştir. Buna ilaveten ekonomik gelişmeler ve Irak'ın geleceği için çok büyük bir önem arzeden enerji kaynakları Bağdat'ın hem iç politikasını hem de dış politikasını şekillendiren bir faktör olarak öne çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Siyasi Gerilim | Enerji Kaynakları | Etnik Gruplar Arasındaki Mücadele | Bombalı Eylemler | Ekonomik Gelişmeler

Iraq 2012

Abstract

Termination of the US military presence in Iraq at the end of 2011, bring some problems for Iraq on military, domestic politics and economic area. Just a few months later US military withdrawal, escalating political tension began to delimitate coalition government built on a fragile structure and at the same time has led to emergence of some struggles with in the country. Discourses or expectations of many Iraqi leaders that Iraq will be saved from the problems which he faced and even new independent era will start with the year of 2012 have been turned upside down because of violence and political instability occurring at the beginning of this new independent era. Bombings, political and military strife between ethnic groups, struggle between national government and the Iraqi Kurdish Regional Government (KRG) and particularly worsening of Iraq-Turkey relations forced Baghdad government to waste large part of its energy on these issues. In addition to this, natural resources having strategic importance for economic developments and Iraq's future stand out as a shaping factor of Iraq's foreign and domestic politics.

Keywords: Political Tension | Energy Resources | Struggle Between Ethnic Groups | Economic Developments.

İç Politika

Ekonomi, Siyaset ve Enerji Alanındaki Mücadeleler

Bağdat'ın içinde bulunduğu ekonomik ve siyasi mücadeleler hem Irak'ın iç politikasına hem de Irak'ın ABD, İran, Türkiye ve diğer komşu ülkelerle olan ilişkilerine etki etmektedir. Askeri ve diplomatik konularda ABD'nin desteğine ihtiyaç duyan Bağdat yönetimi, iç siyaset, ticaret ve sınır ötesi konularda da İran'ın desteğine ihtiyaç duymaktadır. Irak topraklarındaki ABD askeri varlığından destek alan Başbakan Nuri el-Maliki, iç politikada hem hareket alanını genişletmiş hem de merkezi hükümetin gücünü artırmaya çalışarak bu gücü kendisinde toplamaya çalışmıştır. Fakat ABD'nin askerlerini çekmesi, siyasi ve mezhepsel muhalif grupların Maliki'ye karşı yönetimde güç sahibi olmak için seslerini daha fazla çıkarmalarına olanak sağlamıştır. New York Times'ın 2012 yılının ilk aylarında yayınladığı bir yazıda belirttiği Irak içerisindeki sosyal, ekonomik ve dini farklılıkların/farklılaşmanın, ABD askerlerinin Irak'tan çekilmesiyle birlikte öngörülenin aksine daha büyük ve daha yıkıcı bir safhaya geçeceği iddiasının 2012 yılı gelişmeleri dikkate alındığında çok da haksız olmadığı anlaşılmıştır.¹ Fakat Şii kökenli olan Maliki, Tahran yönetiminin de desteğiyle iktidarını devam ettirmeyi başarmıştır.

Maliki yönetimi iktidarını devam ettirmesine rağmen Irak, ekonomisinde beklenen gelişmeyi bir türlü gerçekleştirilememiştir. Bunun nedenleri arasında güvenlik zafiyetinin had safhada olması, patlamaların sıkça yaşandığı bölgelerde yabancı şirketlerin yatırım yapmak istememesi ve bürokraside işlerin şeffaf yürümemesi gösterilebilir. Konuyla ilgili olarak bir rapor yayınlayan Uluslararası Şeffaflık Örgütü, 2011 yılı şeffaf ülkeler sıralamasında Irak'ı 183

ülke içerisinde 1,8 puanla 175. ülke olarak göstermiştir. Yani Irak şeffaflık açısından dünyanın en kötü 9. Ülkesi konumundadır.² Irak'a yatırım yapmak için gelen şirketlerin ülkede bürokrasinin açık olmamasından dolayı faaliyetlerini sağlıklı bir şekilde yürütememesine neden olmaktadır. Bununla birlikte şirketlerin önüne yasal ya da yasal olmayan birçok engelin çıkarılması, iç ve dış yatırım, vergi ve mülkiyet konularında etkin anayasal düzenlemelerin henüz tesis edilememiş olması ve aynı zamanda altyapıyı ve iş dünyasını/piyasasını koruyacak etkili bir güvenlik ortamının oluşturulmaması, ekonomik kalkınmanın önündeki negatif unsurlar olarak ortaya çıkmaktadır.

2008-2010 yılları arasında yaşanan bütçe krizi, 2010 Mart ayında başlayan seçim krizi ve sonrasında yaşanan diğer siyasi krizler, ekonomik alanda yaşanan sorunlara yeni boyutlar eklemiştir. Dolayısıyla ekonomik alanda ilerleme sağlayamayan Bağdat yönetimi ekonomik gelirinin büyük bir kısmını geçmiş yıllarda olduğu gibi 2012 yılında da yeraltı kaynaklarından elde etmeye devam etmiştir. Irak'ın sahip olduğu petrol rezervi kendi geleceği için hem bir şans hem de bir mücadele alanı oluşturmaktadır. Bu konuda Bağdat yönetimi 2011 yılında 2,6 milyon, 2012'de ise 2,9 milyon varil olan günlük petrol üretimini 2013 yılında 3,3 milyona, 2017 yılında ise 10 milyona çıkarmayı hedeflemektedir. Yönetimin petrole bu kadar önem vermesinin temel nedeni şüphesiz bütçe gelirlerinin %80'ini ve ihracat gelirlerinin ise %90'ını bu kaynaktan sağlıyor olmasıdır.³

Bu veriler dikkate alındığında Irak'ın yukarıda belirttiğimiz hedeflere ulaşması hayati önem taşımaktadır. Ancak Irak'ın içinde bulunduğu ortam da hesaba katıldığında bu hedefin gerçekleştirilme ihtimalinin sorgulanabileceğini ifade etmek gerekir. Henüz Irak'ta büyük kalkınma hamlelerinin yapılamaması, yerel, bölgesel ve uluslararası aktörlerin Irak'ın değerli yeraltı zenginlikleri için mücadele etmesi, ülke içi şiddetin sürmesi ve petrol boru hatları ile rafinerilerine yönelik bombalı saldırıların yapılması, Bağdat yönetiminin petrol konusundaki hesaplarını bozmaktadır/bozabilecektir.

Tablo 1'de görüldüğü üzere Irak ekonomisi genel hatlarıyla ele alındığında Irak'ın komşu ülkeler için bir pazar konumunda olduğu anlaşılacaktır. Irak'ın 2012 yılı ihracatında komşu ülkeler çok fazla yer kaplamazken ithalatında ise sadece Türkiye, İran ve Suriye %62,9'luk bir yer kaplamaktadır. Oysaki Irak'ın ihracatında öne çıkanlar Hindistan, ABD, Çin ve Japonya gibi gelişmiş ekonomilere sahip ülkelerdir. Buradan Irak'ın, enerji ihtiyacı fazla olan gelişmiş ülkelere petrol ihraç ederken, yakın çevresinden kendisinin ihtiyaç duyduğu diğer tarım ve sanayi ürünlerini ithal ettiğini anlayabiliriz.⁴ Bunun yanında petrol kaynaklarının dünya pazarlarına ulaştırılması adına büyük faaliyetler içerisinde giren Bağdat yönetimi petrol dışı sektörler yatırım yapmamasından dolayı işsizlik oranlarında önemli oranda düşüş sağlayamamıştır. Aksine 2011 yılı ile karşılaştırıldığında işsizlik rakamlarının 1 puan artarak %16'ya yükseldiği görülecektir. Kısaca söylemek gerekirse Irak ekonomisi petrol üretimi ve ihracatından elde edilen gelire dayanmaya devam etmektedir.

Tablo 1: Irak'ın 2012 Yılı Temel Ekonomik Göstergeleri

	2012		2012
GSMH(milyar \$)	130,6	İşsizlik Oranı (%)	16
Kişi Başı Milli Gelir (\$)	4.600	Petrol Üretimi (milyon varil/gün)	2,9
İhracat (milyar \$)	88,27	Petrol Tüketimi (milyon varil/gün)	0,7
İthalat (milyar \$)	56,89	Petrol İhracatı (milyon varil/gün)	2,2
Büyüme Oranı (%)	10,2	Doğalgaz Üretimi (milyar m ³ /gün)	1,3
Enflasyon Oranı (%)	7	Doğalgaz Tüketimi (milyar m ³ /gün)	1,3

Kaynak: “Middle East: Iraq”, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/iz.html>, adresinden derlenerek oluşturulmuştur. 20 Şubat 2013.

Şiddet Olayları

Şiddet olaylarının 2011 yılında belli ölçüde azalma göstermesi ve özellikle ABD'nin askerlerini çekmesi 2012 yılında bir normalleşme sürecinin başlayacağı beklentisi ortaya çıkarmıştı. Fakat 2012 Ocak ayı içerisinde meydana gelen patlamalarda ölen Iraklı sayısının Aralık 2011'deki rakamların 2 katından fazla olması bu beklentilerin aksini göstermekteydi.⁵ ABD askerlerinin Irak'tan çekilmesinin hemen ardından çok kanlı saldırıların meydana gelmesi, 2012 yılının bir normalleşme veya yeniden bağımsızlık döneminin başlangıcı olmasından ziyade güç boşluğunun had safhaya yükseleceği, siyasi istikrarsızlık ve iç çekişmelerin yaşanacağı bir yıl olacağını göstermekteydi.

Irak Hükümeti verilerine göre 2011 yılında Irak genelinde çeşitli patlamalar veya farklı eylemler neticesinde toplamda 2.645 Iraklı öldürülürken 4.400 kişi de yaralanmıştır. 2011 Aralık ayı, 2003 yılında en az ölümün gerçekleştiği ay olarak kayıtlara geçmiştir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken nokta, Aralık ayında gerçekleştirilen saldırıların büyük bir kısmının Aralık ayının sonlarına doğru, yani ABD'nin askerlerini Irak'tan çekmesinden sonra meydana gelmiş olmasıdır. Aralık 2011'in, 2003 yılından sonra en az ölümün gerçekleştiği ay olmasına karşın 22 Aralık 2011 tarihi ise 2003 yılından beri en kanlı saldırıların yaşandığı ve en fazla ölümün meydana geldiği gün olmuştur.⁶ Washington Enstitüsü Yakın Doğu Politikaları Masasında çalışan Michael Knights, Ulusal Çıkar (National Interest) dergisinde çıkan bir yazısında, ABD'nin Aralık 2011'in ortalarında askeri varlığına son verme çalışmalarına paralel olarak Irak içerisinde çok hızlı ve yaygın bir şekilde güvenlik zafiyetlerinin ortaya çıkmaya başladığını belirtmiştir. Knights, Ocak 2012'de 36 adet saldırının gerçekleştiğini ve resmi makamların açıkladığı rakamlara göre de 340 Iraklı'nın hayatını kaybettiğini belirtmiştir. 2012 yılının ilk üç ayında toplam bombalı saldırı sayısı bir önceki yılın aynı dönemiyle karşılaştırıldığında %70'lik bir artışla 204 olarak gerçekleşmiştir.⁷

Ülke içerisindeki etnik gruplar arasındaki tansiyonun artmasına paralel olarak 365 kişinin hayatını kaybetmesine neden olan saldırılar dolayısıyla 2012 Eylül ayı son 2 yılda yapılan en kanlı saldırıların yaşandığı ay olmuştur.

Tank Haşimi hakkında yüksek mevkilerde bulunan yetkilileri kaçırmaktan ve öldürmekten dolayı verilen idam kararının açıklandığı 9 Eylül Pazar günü 30'dan fazla saldırı gerçekleştirilmiş, 90 kişi hayatını kaybederken 400'den fazla kişi de yaralanmıştır.⁸ Iraq Body Count (IBC) verilerine göre 2012 yılı genelinde, 960 bombalı saldırı gerçekleştirilirken 2.812 Iraklı hayatını kaybetmiş ve 7.539 Iraklı da yaralanmıştır. Bu rakamlar dikkate alındığında Irak'ta her hafta 18 bombalı saldırının gerçekleştiği, bu saldırılar neticesinde 54 sivilin hayatını kaybettiği ve 184 kişinin de yaralandığı anlaşılacaktır.⁹

Tablo 2: 2012 Yılında Irak'ta Meydana Gelen
Büyük Çaplı Bombalı Eylemler

Yer	Tarih	Ölü Sayısı
Bağdat ve Nasiriye	5 Ocak	73
Al-Zubair, Basra	14-15 Ocak	63-64
Zaafaraniyah, Bağdat	27 Ocak	31-32
Bağdat	23 Şubat	60
Bağdat ve Kerbela	20 Mart	52
Bağdat	4 Haziran	26-29
Bağdat	16 Haziran	17-25
Kerbela, Divaniye, Taci ve Tuzhurmatu	3 Temmuz	40
Bakuba	18 Haziran	17-22
Taci	24 Temmuz	41-42
Birçok şehirde organize saldırı	13 Ağustos	128
Bağdat	16 Ağustos	31
Bağdat	9 Eylül	90
Taci ve Kerkük	30 Eylül	30
Hilha	29 Kasım	26-35

Kaynak: “Deadliest attacks in Iraq 2012”, Reuters, 9 Eylül 2012; “Iraqi deaths from violence in 2012”, (IBC) <http://www.iraqbodycount.org/analysis/numbers/2012/>, 1 Ocak 2013

IBC tarafından açıklanan rakamlara göre saldırılarda ölen ve yaralanan sayısı ile Irak resmi makamları tarafından açıklanan sayılarda büyük ölçüde farklılıklar ortaya çıkmaktadır. BM verilerine göre sadece Haziran ayının sonuna kadar 2.101 kişi hayatını kaybetmiştir.¹⁰ Rakamların bu kadar farklılık gösterdiği bir ülkede sağlıklı veri elde etmek güçleşmektedir. Bu veriler göstermektedir ki, ABD'nin Irak'tan askeri olarak çekilmesinden sonra Irak içerisindeki şiddette herhangi bir düşüş görülmemiş, aksine 2011 yılıyla karşılaştırıldığında hem bombalı saldırılarda, hem de ölü ve yaralı sayısında önemli derecede artış görülmüştür.

Haşimi Krizi

2010 seçimlerinin ardından Şii, Sünni ve Kürtler arasında siyasi güç dağılımını öngören Erbil Anlaşması'nın imzalanmasıyla birlikte yumuşayan iç

siyasi atmosfer, 2011 yılı sonlarına doğru Başbakan Nuri el-Maliki'nin Cumhurbaşkanı Yardımcısı Tarık el-Haşimi ve korumaları hakkında, hükümetteki liderlere karşı suikast girişiminde bulunmaktan ve terörist eylemlere destek vermekten ötürü suç duyurusunda bulunulması ve akabinde tutuklama kararı çıkartılmasından dolayı tekrar gergin bir hal almış ve etnik gruplar arasında çatışmanın her an çıkabileceği bir atmosfer oluşmuştur. Bunun üzerine Haşimi ilk önce IKBY'ye sığınmıştır. IKBY ile Irak merkezi hükümeti arasında petrol kaynakları ve finansman konuları üzerindeki mevcut görüş ayrılıkları, Haşimi'nin Kuzey Irak'a sığınmasından sonra daha belirgin bir hal almış ve iki taraf arasındaki tansiyon iyice yükselmiştir. Öyle ki, IKBY lideri Mesut Barzani 3 Nisan 2012 tarihinde ABD'ye gerçekleştirdiği ziyaret sırasında yaptığı açıklamada Irak'ta yaşanan olaylar karşısında IKBY'nin Irak'tan ayrılacağını söyleyerek Bağdat yönetimini açıkça tehdit etmiştir.¹¹

Bu süre zarfında Haşimi ise önce 1 Nisan'da Katar'a, oradan da Suudi Arabistan'a geçmiştir. Burada 4 Nisan'da El-Cezire televizyonuna verdiği röportajda Haşimi, ölüm timi oluşturduğuna yönelik suçlamaların mezhepsel odaklı olduğunu ileri sürmüştü, Maliki'nin, elinde bulundurduğu gücü kullanarak Sünniler üzerinde baskı kurduğunu ve Irak'ta tutuklu bulunanların %90'ının Sünni kökenli olmasının bunun bir sonucu olduğunu söylemiştir. Ayrıca Bağdat yönetiminin ülke genelindeki bozulmanın tek sorumlusu olduğunu, Irak'ın bütünlüğüne zarar verdiğini ve Irak'ı bir arada tutmanın eskiye nazaran daha zor olduğunu belirten Haşimi, Maliki hükümetinin Suriye yönetimine de açıkça destek verdiğini, Irak hava sahasını Esad rejimine destek vermek için açık tuttuğunu ve Iraklı milislerin Esad rejimi yanında Suriyelilere karşı savaştığını ifade etmiştir.¹²

Diğer yandan hem Irak iç siyasetinde hem de bölgesel düzlemde bir güç çekişmesine neden olan bu kriz, Irak Merkezi Ceza Mahkemesi'nin (IMCM) Tarık el-Haşimi'yi giyaben yargılamaya başlamasıyla yeni bir safhaya geçmiştir. 20 Mayıs'ta Haşimi ve bazı çalışanlarının hakkındaki davanın başladığını belirten Irak Yüksek Yargı Konseyi sözcüsü Hakim Abdusettar Bayraktar, adı geçen kişilerin Ulusal Güvenlik Bakanlığı'nda bir genel müdürün, İçişleri Bakanlığı'nda bir subayın ve bir kadın avukatın öldürülmesinden sorumlu tutularak yargılanmaya başladıklarını belirtmiştir.¹³ 2012 yılı mahkeme sürecinde devam eden ve birçok farklı suçlamadan dolayı idamla yargılanan Haşimi hakkında 2012 yılı sonuna kadar 5 kez idam cezası verilmiştir. En son 14 Aralık'taki duruşmada IMCM, susturuculu silah kullanmak, taşımak ve nakletmekten dolayı Haşimi hakkındaki 5. kez idam cezası vermiştir.¹⁴

Ülke içerisindeki krizlerin Maliki'den kaynaklandığını savunan Irak'ın önde gelen 4 siyasi lideri, Nisan ayında Maliki'ye siyasi güç paylaşımını öngören 2010 Erbil Anlaşmasına uyma çağrısında bulunan bir mektup göndermişlerdir. Bu mektupta Mukteda el-Sadr, İyad Allavi, Mesut Barzani ve Irak Parlamentosu Başkanı Usame el-Nuceyfi, Maliki'ye güvenoyu veremeyerek hükümetin düşürülebileceği tehdidinde bulunmuşlardır.¹⁵ Aynı gün Celal Talabani tarafından düzenlenen toplantıda bir araya gelen bu liderler

ülkedeki siyasi krizlerin Erbil Anlaşması temel alınarak çözülebileceğini belirtmişlerdir.¹⁶ Temel amacı Maliki hükümetinden güvenoyunun çekilmesi ve Maliki'nin üçüncü dönemde yeniden başbakan olmaması için anlaşmak olan toplantıdan Maliki'ye takındığı tavrı bırakması için 15 gün süre veren bir açıklama çıkmıştır. Ne var ki, Maliki karşıtı blokta farklı çizgide hareket etmeye başlayan Mukteda el-Sadr, muhalefetin bu girişiminin sonuçsuz kalmasına neden olmuştur.¹⁷ Irak Anayasası'nın 61. Maddesine¹⁸ göre hareket eden muhalefet grupları, başbakandan güvenoyunu çekmek için gerekli olan parlamentonun 1/5 çoğunluğuna tekabül eden 65 imzayı rahatlıkla aşarak 173 imza toplamışlar ve bu imzaları 4 Haziran 2012 tarihi itibarıyla Cumhurbaşkanını Celal Talabani'ye teslim etmişlerdir. Irak Anayasası'na göre hükümetin gensoruyla düşürülebilmesi için ise mutlak çoğunluk olan 163 milletvekilinin kabul oyunun alınması gerekmektedir. Talabani kendisine verilen imzaları tetkik etmek için bir komisyon oluşturmuştur. Söz konusu araştırma komisyonunun çalışmalarını sürdürdüğü zaman içerisinde 11 milletvekilinin imzasını geri çekmesi ve 2 milletvekilinin de imzalarını askıya alınması için talepte bulunması üzerine imza sayısı 160'a düşmüş, böylelikle muhalefet grubunun Maliki hükümetine yönelik girişimi de başarısızlıkla sonuçlanmıştır.¹⁹

Ülke içerisindeki siyasi krizler sadece bunlarla sınırlı kalmamıştır. 2012 yılının ikinci yarısında ülkede daha çok merkezi hükümet ile IKBY arasındaki sorunlar ön plana çıkmışken Aralık ayından itibaren ülke gündeminde bir kez daha Araplar arası sorunlar ön plana çıkmıştır. Irak güvenlik güçlerinin, Irakiye Listesi'nin önemli isimlerinden olan Maliye Bakanı Rafi el-Isavi'yi ve korumalarını tutuklaması Sünni Arapların yaşadığı bölgelerde büyük bir tepkiyle karşılanmıştır. Yaklaşık 1 yıl kadar önce yaşanan Irak eski Cumhurbaşkanı Yardımcısı Tarık el-Haşimi'nin durumuna benzer bir biçimde Isavi'nin de terör suçu kapsamında tutuklanmak isteneceği düşüncesi başta Anbar olmak üzere ülkenin bazı bölgelerinde büyük çaplı gösterilere neden olmuştur.²⁰ İlk önce Isavi'nin çok güçlü olduğu Anbar vilayetinde başlayan gösteriler Irak güvenlik güçlerinin sert tutumu üzerine Selahattin, Musul, Diyala, Kerkük ve Bağdat'a sıçramıştır. Özellikle Anbar ve Musul'daki gösterilerde hükümete ve Başbakan Maliki'ye karşı büyük protestolar gerçekleşmiş, Irak güvenlik güçlerinin protestocuları şiddet kullanarak bastırması ise ortamı daha da gerginleştirmiştir.²¹ Bunun sonucunda gösteriler genişlemiş ve pek çok yerde şiddet olayları yaşanmıştır.

Merkezi Hükümet ile IKBY Arasındaki Güç Mücadelesi

2012 yılı sonlarında Irak merkezi hükümetine bağlı kuvvetler ile Kürtlere ait askeri birlikler arasında sürtüşmeler yaşanmaktaydı. Özellikle Tarık el-Haşimi krizinde merkezi hükümetin istediği şekilde davranmayan ve hükümeti sert bir şekilde eleştiren Kürt Yönetimi, Bağdat tarafından aynı sertlikle eleştirilmekteydi. İki taraf arasındaki tansiyonun artmasına neden olan bu karşılıklı açıklamalar ve politikalar 16 Kasım 2012 tarihinde sıcak çatışma-

ya dönüşmüştür. Selahattin vilayetindeki Tikrit yakınlarında hükümete bağlı güçler ile Celal Talabani liderliğindeki Kürdistan Yurtseverler Birliği'ne (KYB) bağlı peşmergeler arasında çıkan çatışmada 1 sivil ve 12 Irak askeri hayatını kaybetmiştir.²² Bu çatışma sonrasında hem Irak ordusu hem de peşmergeler Tuzhurmatu'ya yığınak yapmaya başlamışlardır. Ancak iki grup arasındaki askeri mücadele Tuzhurmatu ile sınırlı kalmamıştır. Her iki taraf Diyala ve Kerkük etrafına da askeri yığınak yapmaya başlamıştır. Irak hükümeti Himrin Sıra Dağları'nın yakınlarına kara kuvvetlerine bağlı bir tugayı yerleştirdikten sonra bir alayı da Uzeym Barajı yakınlarına konuşlandırmıştır. Ayrıca askerlerin yanı sıra 100 araçtan oluşan ağır, orta ve hafif silahlardan oluşan mühimmat taşıyan bir konvoy ve 35 tank da bölgeye sevk edilmiştir.²³

IKBY ile Merkezi hükümet arasında daha geçmiş dönemlerde de bazı gerginlikler yaşanmıştır. Bunlardan ilki 8 Mayıs'ta Irak Başbakanı Nuri el-Maliki'nin Bakanlar Kurulu toplantısını Kerkük şehrinde yapmasıdır. Bu toplantı vesilesiyle Maliki, Kerkük'ün Irak'a bağlı olduğunu ve IKBY'nin Kerkük üzerinde iddia ettiği haklara pek sıcak bakmadığını göstermiştir. Maliki'nin Kerkük'e gelişi sırasında Maliki'ye koruma sağlayan güvenlik güçleri Kerkük'te kalmaya devam etmiş ve zaman zaman peşmerge kuvvetleriyle karşı karşıya gelmişlerdir.²⁴ İkinci gerginlik ise 27 Temmuz 2012'de Bağdat yönetiminin, Suriye sınırında güvenliğin sağlanması için Suriye sınırındaki Musul'un Rabia ilçesine askeri birlikleri konuşlandırması olmuştur. Bu durum IKBY'nin tepkisini çekmiş ve peşmerge kuvvetleri Musul'a gönderilmiştir. Ancak iki taraf arasındaki askeri sürtüşmenin en temel nedenlerinden bir tanesi merkezi hükümet tarafından doğrudan Başbakan Maliki'ye bağlı olarak Diyala, Selahattin ve Kerkük'te görev yapması öngörülen Dicle Operasyonlar Komutanlığı'nın (DOK) kurulması olmuştur.

DOK'a karşı bir tepki de Kerkük Valisi Necmeddin Kerim'den gelmiştir. Kerim, Kerkük'te son birkaç yıldır büyük çaplı saldırının gerçekleşmediğini, fakat DOK'un Kerkük'te konuşlanmaya başlamasından sonra Kerkük'teki saldırılarda artış olduğunu ifade etmiştir.²⁵ 16 Aralık'ta Kerkük'te 14 bombalı saldırı gerçekleştirilmiştir. Saldırıları Musalla, Tisin ve El-Vesit gibi Türkmenlerin çoğunlukta olduğu bölgelerde meydana gelmiştir. Bu saldırılar neticesinde 17 kişi hayatını kaybederken 80 kişi de yaralanmıştır. 17 Aralık'ta ise Tuzhurmatu'daki bir Türkmen mahallesinde 2 adet bombalı araçla yapılan saldırıda 5 kişi hayatını kaybetmiş, 30 kişi yaralanmış, 20'den fazla ev yıkılırken 100'e yakın ev ise hasar görmüştür.²⁶ Bu saldırıları örnek olarak gösteren Kerim ayrıca DOK'un Kerkük'te görev yapmaya başladığı ilk dönemde de bu oluşuma karşı çıkmış ve anayasaya aykırı olduğunu şu sözlerle ifade etmiştir:

Kerkük Valiliği de, il meclisi de bu konuda çok açık olmuştur. Biz DOK'a izin veren askeri kanuna karşıyız. DOK aslında Diyala komutanlığının bir uzantısıdır... Bu komutanlık Diyala halkına güvenlik sağlayamadı. Biz de böyle başarısız bir deneyimin Kerkük'e ithal edilmesine karşıyız. Sadece Kürtler değil, Türkmenler, Hristiyanlar ve durumu anlayan Araplar da bu ko-

mutanlığa karşı. Kimse özgürlüğünün ve siyasi haklarının askerlerin ayaklarının altına alınmasını istemiyor. Bu komutanlıktaki bazı yetkililer eski Baas rejiminin yüksek düzeyli memurları. Bunlar Baas'tan kurtulma stratejisine tabi olmalılar. Askeri veya sivil alanda yüksek mevkilere terfi edilmemeler. Başbakan Maliki'nin bazen eksik bilgi aldığı düşünüyorum. Irak'taki sorunları çözmek istiyor olabilir ama Irak anayasası askerinin siyasi anlaşmazlıklara müdahil olmayacağı konusunda çok açık. DOK gibi herhangi bir oluşum anayasal değildir. Buna karşı mücadele ederiz.²⁷

Irak merkezi hükümeti ile IKBY arasında sıcak bir çatışmanın yaşanmasına neden olabilecek bu gerginliğin son bulması için Cumhurbaşkanı Celal Talabani önemli ölçüde çaba sarfetmiştir. Taraflarla yaptığı görüşmelerden sonra kendi partisi KYB'nin resmi internet sitesi PUK Media'da yayınlanan açıklamasında Talabani, asker çekme işlemi için henüz bir takvimin belirlenemediğini belirtmiş, ancak asker çekildikten sonra bölgelerin güvenliğinin bölge sakinleri tarafından kurulacak komitelerce sağlanacağı konusunda görüş birliğine varıldığını altını çizmiştir. Bu Komitelerin o bölgelerde yaşayan toplulukların nüfus oranlarına göre kurulacağını da ifade etmiştir.²⁸

Bunun yanında Nuri el-Maliki'nin sözcüsü Ali el-Musavi tarafından yapılan açıklamaya göre iki taraf arasında varılan anlaşma gereği taraflar, yayın organları üzerinden tansiyonu yükseltecek açıklamalardan kaçınacaklarını belirtmişlerdir. Konuyla ilgili olarak Irak Parlamentosu Kürt Milletvekillerinden Mahmud Osman ise, varılan anlaşmanın güvene dayalı bir anlaşma olduğunu, oysaki iki taraf arasındaki güvenin zaten kaybolduğunu ifade etmiştir. IKBY ile Irak merkezi hükümeti arasındaki gerilimin sona ermesinde üzerinde durulması gereken bir isim de Irak Cumhurbaşkanı Celal Talabani'dir. Hassas dengeler üzerine kurulu olan Irak siyasetinde, tarafsız bir devlet başkanı olarak görev yapmaya çalışan ve birçok konuda çatışmanın eşliğine gelen etnik grupların yatıştırılması için aktif çaba sarfeden Celal Talabani, merkezi hükümet ile IKBY arasındaki gerginlikte de çatışmanın önüne geçilmesinde öncü rol oynamıştır. İki tarafı görüştürerek soruna ortak çözüm bulmaya çalışan Talabani, 17 Aralık 2012 tarihinde rahatsızlanarak hastaneye kaldırılmıştır. Gerek etnik gruplar arasında ve gerekse Irak'ın dış dünya ile ilişkilerinde ılımlı kişiliğiyle ön plana çıkan Celal Talabani'nin hayatını kaybetmesi veya Irak siyasi hayatından çekilmesi Irak'ı yeni siyasi ve silahlı çatışma alanlarının içerisine sokabilecektir.³⁰

Dış İlişkiler

Arap Ligi Zirvesi

Bağdat yönetimi bir yandan savaşın yıkıcı etkilerinden kurtulmaya çalışırken diğer yandan da Irak'ın artık daha güvenli bir ülke olma yolunda ilerlediğini göstermeye çalışmaktaydı. Bu yüzden 23. Arap Ligi Zirvesi'nin Irak'ta yapılması Bağdat yönetimi açısından büyük bir önem taşımaktaydı. Sadece bu Zirve için 600 milyon dolar harcanması ve 100.000 kişilik bir güvenlik

kuvvetinin Bağdat'ta görevlendirilmesi Irak hükümetinin bu Zirve'ye verdiği önemi göstermekteydi. Zira bu Zirve Irak'ın uluslararası arenada profilinin yükselmesi için çok önemli görülmekteydi. 28 Mart'ta Irak Dışişleri Bakanı Hoşyar Zebari'nin başkanlığında başlayan Zirve'nin önemli gündem maddeleri Filistin meselesi, Somali'deki mevcut durum, Suriye ve Yemen'deki gelişmeler ve İsrail'in nükleer ve kitle imha silahlarına sahip olmasının Ortadoğu barış ve güvenliği için oluşturduğu tehdit olmuştur.³¹

Bağdat yönetiminin bu Zirve için yoğun bir çaba sarf etmesine rağmen katılım beklenen oranda olmamıştır. 22 üye devletten sadece 9'u devlet başkanı düzeyinde katılırken diğer ülkeler daha düşük düzeyde temsil edilmişlerdir. Katılımcılar arasında Irak açısından en dikkati çeken isim, Saddam Hüseyin yönetimindeki Irak'ın 1990 yılında Kuveyt'i işgalinden sonra ilk kez devlet başkanı düzeyinde Irak'a ziyaret gerçekleştirmesi nedeniyle Kuveyt Emiri Şeyh Sabah el-Ahmet el-Cebir el-Sabah olmuştur.³² 28 Mart'ta Bağdat'ta yapılan Arap Ligi Zirvesi, Irak'ta 22 yıl aradan sonra yapılan ilk uluslararası toplantı niteliği taşıması açısından da dikkate değer bir gelişmedir. Fakat gerçekleştirilen zirveye yönelik olarak başta Katar olmak üzere Sünnilerin çoğunlukta olduğu ülkelerden tepkiler gelmiştir. Katar Başbakanı ve aynı zamanda Dışişleri Bakanı olan Şeyh Hamad bin Kasım el-Tani, Irak'taki Zirveye katılımın genel itibarıyla düşük düzeyde olmasını ve Sünni kesimin çoğunluğu oluşturduğu Körfez ülkelerinden sadece Kuveyt'in devlet başkanı düzeyinde katılmasını Irak'a verilen bir mesaj olarak değerlendirdikten sonra Irak'ta özellikle Sünniler marjinalize edilerek Maliki'nin gücü kendisinde toplamaya çalıştığını bunun da Irak hükümetinin iç meşruiyetini sorgulanabilir hale getirdiğini belirtmiştir.³³

Rusya-Irak İlişkileri

Irak'ın kendisini savunabilmesi için silahlanmasının zorunlu olduğunu sıkça dile getiren Maliki, Ekim 2012'de Moskova'ya gerçekleştirdiği ziyareti sırasında bu görüşünü yinelemiştir. Konuyla ilgili olarak Elaph gazetesinde çıkan bir habere göre Maliki, teröristlerle dağlarda ve çöllerde mücadele edebilmek için Rusya'dan modern silahlar almaya ihtiyaçları olduğunu ve ABD'nin Irak'ın yaptığı kontratları sınırlandırmasını kabul etmediklerini ifade etmiştir. Bu konuyla ilgili Maliki ayrıca *“Bizim dış politikamız kendi çıkarlarımıza dayanmaktadır. Herkesle işbirliğine açığız. Hem ABD hem de İran ile iyi ilişkiler kuruyoruz”* diyerek adeta dış politikada ABD'nin çizdiği sınırların dışına çıkacaklarını söylemektedir. Buna ilaveten Rus Teknoloji ve Strateji Analiz Merkezi Başkanı Konstantin Makienko, Bağdat'ın 2 milyar dolar tutarında 30 adet Mi-28 saldırı helikopteri ve 2,3 milyar dolar tutarında 42 adet Pantsir kısa ve orta menzilli karadan havaya füze alacağını açıklamıştır.³⁴ 2008-2011 yılları arasında Rusya'nın Irak'a olan silah ihracatının sadece 246 milyon dolar olduğunu göz önüne alırsak, Irak'ın Rusya ile yaptığı anlaşmanın boyutunu ve ABD'nin Irak'tan çıkmasının ardından Bağdat yönetiminin attığı adımları daha rahat okuyabiliriz.

İki ülkenin üzerinde mutabakata vardığı anlaşmanın, sadece bir ay sonra Irak tarafından iptal edildiğine yönelik açıklamalar gelmiştir. Associated Press (AP) haber ajansına açıklamalarda bulunan Başbakan Maliki'nin basın sözcüsü, Maliki'nin Rusya'dan döndükten sonra tüm anlaşmayı yeniden gözden geçireceğini ifade ettiğini belirtmiştir. Yapılan açıklamalarda bu kararın alınmasındaki temel gerekçe Rusya'nın ABD'den sonra Irak'ın ikinci silah tedarikçisi konumuna gelmesi ve Maliki'nin de belirttiği üzere Irak'ta herhangi bir ülkenin silah monopolü olmasını istememesi ve bu anlaşmanın yapılması sırasında yolsuzluk yapıldığının iddia edilmesi gösterilmiştir.³⁵ Ancak Irak'ın bu konuda bir ay içerisinde birbirine ters iki farklı politika takip etmesini sadece Irak'ın kendi iç dinamikleriyle açıklamak yetersiz kalacaktır. Şüphesiz ABD'nin Bağdat yönetimi üzerindeki baskıları Irak'ın geri adım atmasında önemli bir etken olmuştur.

İran-İrak İlişkileri

2012 Irak-İran ilişkilerini Irak-Suriye ilişkilerinden bağımsız düşünmemek gerekir. Zira Şam yönetimiyle çok sıkı ilişkilere sahip olan ve kendi güvenliği için Beşar Esad'ın iktidarda kalmasını hayati bir mesele olarak gören Tahran yönetiminin Maliki'ye ülke içi siyasette ve dış politikada verdiği destek, Maliki'nin iç ve dış politika tercihlerinde Tahran'ın politikalarıyla uyumlu davranmasını da beraberinde getirmiştir.

İç politikada Kürtler, Sünniler ve bazı Şii gruplar tarafından merkeziyetçi politikalar takip ederek siyasi gücü kendi elinde toplamaya çalışmakla ve Sünni liderler üzerinde baskı kurarak etnik gruplar arasında çatışmaların yaşanmasına neden olmakla suçlanan Nuri el-Maliki, üzerindeki baskıların arttığı bir dönemde en büyük destekçisi Tahran'a resmi bir ziyaret gerçekleştirmiştir. İç siyasette muhaliflerin baskısı artarken dış siyasette de Suriye konusu ve Türkiye'nin Irak'a ilişkin politikaları karşısında kendisini baskı altında hisseden Maliki'nin Tahran'a yapmış olduğu bu ziyaret önemli mesajlar içermektedir.

Öncelikle Suriye gibi birçok bölgesel sorunda ekonomik ve siyasi çıkarları benzeştiğinden dolayı her iki ülkenin çözüm önerileri birbirine yakındır. Bu durumda Irak yönetiminde Şii kökenli Nuri el-Maliki'nin başbakan olmasının etkisi yadsınamaz bir gerçektir. Maliki Tahran'daki temasları sırasında yaptığı açıklamada, Suriye'nin tamamını kapsayacak ve daha sonra Irak'a sıçrayabilecek bir iç savaşın çıkmasına neden olacak hızlı bir değişimi ve özellikle Batı'nın askeri müdahalesini istemediklerini belirtmiştir. Ayrıca Suriye sorununun barışçıl yollarla çözülmesi gerektiğini ve diğer ülkelerin Suriye içerisindeki ayrılıkçı gruplara silah desteği vermemesi gerektiğini belirten Maliki, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin(BMGK) Suriye'ye yönelik almış olduğu yaptırım kararını da desteklemeyeceklerini ifade etmiştir.³⁶ Bunun yanında İran Cumhurbaşkanı Yardımcısı Muhammet Rahimi ile görüşmesinden sonra yaptığı açıklamada Maliki, Irak ile İran arasındaki siya-

si ilişkilerin çok iyi durumda olduğunu, diğer alanlarda da ilişkilerin geliştirilmesinin iki ülke çıkarlarına hizmet edeceğini belirtmiş ve iki ülkenin birlik içerisinde hareket edebilmesi dahilinde bölgesel ve küresel ölçekte çok büyük bir gücün ortaya çıkabileceğini söylemiştir.³⁷ Bu sözleriyle Maliki, Irak'ın hem İran'a bakış açısını hem de İran'a karşı uygulanması istenen yaptırımlar veya diğer politikalara yönelik düşüncelerini ortaya koymuştur.³⁸

Maliki'nin ziyaretinin bir diğer önemli noktası bu ziyaretin BMGK daimi üyeleri ve Almanya'dan oluşan P5+1 ülkeleri ile İran arasındaki müzakerelerin Bağdat'ta gerçekleştirilmesinden bir ay önceye denk gelmesi olmuştur. Bu toplantılardan net bir sonuç alınamasa da toplantıların olumlu geçmesi Irak açısından değerlendirildiğinde Irak'ın hem dış politikası hem de bölgesel ve uluslararası politikaya dahil olması bakımından önem taşımaktadır. Zira Maliki'nin basın ofisinden yapılan açıklamada, Bağdat'ta yapılan İran ve P5+1 ülkeleri arasındaki nükleer müzakerelerin başarılı olmasının bölgeyi ve Irak'ı olumlu etkileyeceği, görüşmelerin başarılı olması için Irak'ın her türlü kolaylığı sağlamaya hazır olduğu dile getirilmiştir.³⁹

Irak'ta siyasi kriz son derece yüksek bir tansiyonla seyrederken Bağdat, 23-24 Mayıs 2012 tarihlerinde P5+1 ülkeleri ile İran arasında, İran'ın nükleer çalışmaları konusunda yapılan müzakerelerin son toplantısına ev sahipliği yapmıştır. P5+1 grubu ile İran arasında Bağdat'ta düzenlenen toplantıların olumlu bir havada geçtiği ifade edilirken, İran'a Avrupa Birliği tarafından yeni bir paket sunulduğu açıklanmıştır. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Ban Ki-moon'un sözcüsü tarafından yapılan açıklamada, Bağdat'ta yapılan görüşmelerin olumlu karşılandığı belirtilmiştir.⁴⁰ Ban Ki-moon'un aksine AB Dışişleri Yüksek Komiseri Catherine Ashton toplantı çıkışında yaptığı açıklamada önemli derecede fikir ayrılıklarının olduğunu belirtmiş ancak diplomasiye devam etme konusunda mutabık kaldıklarını da ifade etmiştir.⁴¹

Tahran yönetiminin Irak'tan aldığı bir diğer destek de uluslararası toplum tarafından uygulanmakta olan yaptırımların delinmesi konusunda olmuştur. Birçok uluslararası rapor Irak'ın İran petrolünün satılmasında etkin bir rol oynayarak İran'a karşı uygulanmakta olan yaptırımların delinmesine neden olduğunu belirtmektedir. Haziran ayı başında 3 günlük bir ziyaret için Bağdat'a gelen İran Petrol Bakanı Rustem Kasımi, Nuri el-Maliki, Irak Petrol Bakanı Abdulkerim Liaybi ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı Hüseyin Şehristani ile görüştüğünü, İran'ın petrol ürünlerinin ihracatı, İran'dan Irak'a uzanan bir petrol ve doğalgaz boru hattının inşası, Irak'a petrol ve doğal gaz alanında teknik ve teknolojik desteğin sağlanması ve ikili ilişkilerin geliştirilmesi konularında mutabakata vardıklarını dile getirmiştir.⁴²

İran, sınır komşusu Irak ile özellikle Maliki hükümeti döneminde yakın bir ilişki kurmuş, yatırım ve ticaret konularında önemli mesafeler katetmiştir. Özellikle petrol dışı sektörlerde Irak, İran'ın en önemli ikinci ihracat pazarı konumundadır. Sebze ve meyveden elektronik ürünlere, inşaat malzemelerinden makinelere ve otomobillere kadar geniş bir yelpazede İran ürünleri Irak pazarında kendine yer bulabilmektedir. İki ülke arasındaki ilişkiler üzerine

açıklamalarda bulunan İran'ın Irak Büyükelçisi Hasan Donaifar, iki ülke arasındaki toplam ticaretin 2011 yılında 11 milyar dolar civarında olduğunu, bu rakamın 2012 yılında 12 milyar dolara ulaşmasını beklediklerini ve ilerleyen zamanda iki ülke arasındaki ticaretin birkaç katına çıkması için yeterli imkan olduğunu belirtmiştir.⁴³

İran Ticareti Geliştirme Örgütü yetkililerinden Macid Kurbani, İran'ın sadece mal ve hizmet yoluyla Irak'la olan ticaretini artırmadığını, ayrıca İran'dan Irak'a giden turistlerin de Irak ekonomisine hatırı sayılır derecede katkı sağladığını belirtmiştir. Kurbani her ay 40.000'den fazla İranlının Nəcəf ve Kərbela gibi Şiiilerin kutsal mekanlarını ziyaret ettiğini, bu ziyaretler sırasında yaptıkları alışverişle Irak ekonomisine büyük katkı sağladığını ifade etmiştir. Konuyla ilgili açıklamalarda bulunan İran İçişleri Bakanı Mustafa Muhammed Nacar da, Irak'ın sadece bu ziyaretler neticesinde yılda 1,2 milyar dolarlık bir gelir elde ettiğini belirtmiş ve iki ülkenin sahip olduğu ekonomik ve kültürel ilişkileri geliştirmesi gerektiğini ifade etmiştir.⁴⁴

Ekonomik ve siyasi ilişkilerin bu denli yakın olduğu Irak ile İran arasında Suriye'deki olayları da dikkate aldığımızda askeri konularda ve savunma alanında bir yakınlaşmanın olması normal karşılanacaktır. Nitekim 2012 yılı içerisinde Tahran'dan Bağdat'a yapılan ziyaretler arasında askeri birimlerden önemli isimler yer almıştır. Bunların ilki İran İslam Yüksek Ulusal Güvenlik Konseyi Başkanı Said Celili'nin bölgedeki son gelişmeleri ve Suriye sorununa çözüm yollarını ele almak için Bağdat'a yapmış olduğu ziyarettir. 8 Ağustos'ta temaslarına başlayan Celili, Irak Ulusal Güvenlik Danışmanı Faleh Feyyaz ile yaptığı görüşmeden sonra İran'ın bölgesel sorunların çözülmesi için her zaman hazır olduğunu ve bu yönde önemli bir potansiyelinin bulunduğunu vurgulamıştır. Faleh Feyyaz ise Suriye konusunun diplomatik yollarla ve Türkiye, İran ve Irak gibi bölgesel ülkelerin işbirliğiyle çözülmesi gerektiğini belirtmiştir.⁴⁵

Celilin ardından İran Savunma Bakanı Ahmet Vahidi ile Tahran Devrimci Al Kuds (al Quds) Kuvvetleri Komutanı Kasım Süleymani Irak'ı ziyaret etmiştir. Vahidi Irak'ın güvenlikle ilgili yetkilileriyle bir araya gelirken Süleymani resmi programda olmamasına rağmen Kuzey Irak Bölgesine gitmiştir. Burada Cumhurbaşkanı Celal Talabani ile bir araya gelen Süleymani daha sonra Neçirvan Barzani ile görüşerek Irak'ı ve bölgesel sorunları ele almıştır.⁴⁶ Vahidi'nin '*Irak, İran İslam Cumhuriyetinin savunma ve dış politikasında çok önemli bir konuma sahiptir*'⁴⁷ şeklindeki açıklaması Bağdat ile Tahran arasındaki askeri ziyaretlerin önemini çok net bir şekilde ortaya koymaktadır. Vahidi'nin ziyareti sonunda iki ülke arasında savunma işbirliği anlaşmasının imzalanması da bunun bir göstergesidir.

Tahran ile Bağdat'ın yakın bağlar kurmasına karşın ABD'nin Irak üzerindeki etkisi tamamen ortadan kalkmış değildir. Nükleer enerji konusunda İran'a karşı çok sert politikalar izleyerek ekonomik yaptırımlar uygulanmasına ön ayak olan ABD, devam eden Suriye bunalımında da Bağdat yönetiminden İran'a karşı ihtiyatlı davranmasını ve Irak hava koridorunu kullanarak

Esad rejimine silah ve askeri mühimmat gönderen uçaklara izin vermeme-sini istemiştir. ABD'nin baskıları etkisini ilk olarak 2 Ekim'de göstermiştir. Tahran'dan kalkıp Suriye'ye gitmekte olan bir kargo uçağını Irak yönetimi Bağdat Havaalanına indirmiştir.⁴⁸ Aynı ay içerisinde Bağdat yönetimi tekrar bir İran kargo uçağını Suriye'ye silah taşımasından şüphelenerek Bağdat'a indirmiştir. Irak Sivil Havacılık yetkilisi Nasır Bandar, 29 Ekim'de indirilen uçakta yapılan incelemeler neticesinde herhangi bir silah veya askeri mühimmata rastlanmadığını, bundan dolayı uçağın Suriye'ye gitmesine izin verdiklerini açıklamıştır.⁴⁹ ABD, Irak üzerinde her ne kadar baskısını artırsa da, Bağdat yönetiminin Tahran yönetimiyle sahip olduğu ilişkiler göz önüne alındığında Bağdat yönetiminin Tahran'a karşı etkili bir güvenlik mekanizması kurmasının zor olduğunu belirtmek gerekir.

ABD-Irak İlişkileri

ABD, Irak savaşını fiilen sonlandırmış ve askerlerini Irak'tan çekmiş olmasına rağmen ulusal çıkarları gereğince Irak'ı kendi haline bırakmaya pek sıcak bakmamaktadır. Bu bağlamda Irak'taki askeri varlığını çeşitli misyonlar altında devam ettirmeye kararlı görünmektedir. 5-6 Aralık 2012 tarihlerinde Irak Savunma Bakanlığı'nda yapılan ABD-Irak Savunma ve Güvenlik Ortak Koordinasyon Komite Toplantısında Irak Savunma Bakanı Saadin el-Dlimi ve ABD Savunma Bakanlığı Müsteşarı James Miller ile ABD Devlet Silah Kontrolü ve Uluslararası Güvenlik'ten sorumlu Müsteşarı Rose Gottomoeller'in katıldığı görüşmelerde iki ülke arasında 5 yıl süreli olacak Daimi Güvenlik Anlaşması (DGA) imzalanmıştır.⁵⁰ Türk ve uluslararası medya kuruluşlarında çok fazla yayınlanmamasından dolayı pek fazla duyulmayan söz konusu anlaşmanın ABD'nin askerlerini Irak'tan çekmesinin yaklaşık olarak yıldönümüne denk gelmesi de dikkat çeken bir diğer ayrıntıdır. Yani ABD, askerlerini Irak'tan çekmesinden bir yıl sonra DGA vesilesiyle tekrar Irak'taki askeri varlığını güçlendirmeye çalışmaktadır.

DGA çerçevesinde ABD ve Irak askeri operasyonlar, terörizme karşı mücadele ve istihbarat paylaşımı gibi birçok alanda işbirliği yapacak, askeri birlikler arasında değişim hareketleri, eğitim çalışmaları ve ortak tatbikatlar yapılarak Irak ordusunun kapasitesinin artırılması sağlanacak ve son olarak ABD, Irak ordusunun modernizasyonu ve kendi topraklarını koruyacak hale gelmesi için gerekli maddi yardımı sağlamak konusunda kolaylık sağlayacaktır.⁵¹ ABD'nin Irak içerisindeki askeri etkinliğini artırması Bağdat yönetiminin 2012 yılı içerisinde yaptığı silah anlaşmalarından da net bir şekilde anlaşılmaktadır. Maliki yönetimi Irak'ı askeri yönden güçlendirmek için Eylül 2012'de ABD ile yapmış olduğu anlaşma kapsamında 140 adet M1A1 Abrams tankı almaya karar vermişti. Yaklaşık olarak 815 milyon dolara mal olan bu tank satışı, 2011 yılındaki 36 adet savaş uçağı alımı konusunda varmış olduğu anlaşmadan sonra ikinci büyük silah alımı olmuştur.⁵²

Askeri ve güvenlik konularının haricinde iki ülke arasındaki ilişkilerin temelini oluşturan alan ekonomi, daha özelde ise petrol olmuştur. Bütçe ve ihracat gelirlerinin büyük bir kısmını petrol satışından elde eden Bağdat yönetimi için petrol kaynaklarının ekonomiye kazandırılması öncelikli hedefler arasında yer almaktaydı. Bu bağlamda ABD'nin Irak'ın enerji sektörüne yatırım yapması önem arz etmektedir. Fakat Amerikan şirketlerinin Irak merkezi hükümetini by-pas ederek IKBY ile ekonomik ilişkiler içerisine girmesi Bağdat ile Washington arasında gergin bir atmosferin oluşmasına neden olmuştur. Amerikan petrol şirketi Exxon Mobil'in Irak hükümetini dikkate almadan böyle bir eylem içerisinde olması Bağdat tarafından şiddetli bir şekilde eleştirilmiş, hatta Maliki'nin Enerji İşlerinden Sorumlu Yardımcısı Hüseyin Şehristani şirketin IKBY ile yapmış olduğu anlaşmayı feshetmemesi durumunda merkezi hükümetin ülkenin güney kesimiyle ilgili yapacağı ihaleden Exxon Mobil'in çıkarılacağını ifade etmiştir. Şehristani ayrıca IKBY'nin yabancı petrol şirketleriyle tek taraflı olarak anlaşmasının ve bunu Irak hükümetinin izni olmadan yapmasının Irak Anayasası'na aykır olduğunu belirtmiştir.⁵³

Konuyla ilgili olarak Irak Petrol Bakanı Abdulkerim Liaybi, hükümet olarak Exxon Mobil'i uyardıklarını ve şirketin ülkenin hem kuzeyindeki hem de güneyindeki petrol sahalarında aynı anda çalışamayacağını Exxon Mobil yetkililerine ilettiklerini söylemiş ve iki bölge arasında bir tercihte bulunmalarını istediklerini ifade etmiştir.⁵⁴ Eleştirilerin odağındaki dünyanın en büyük petrol arama ve sondaj firması olarak kabul edilen Amerikan Exxon Mobil Şirketi, tercihini kuzeyden yana kullanarak IKBY ile imzaladığı 20 yıllık anlaşma çerçevesinde Süleymaniye iline bağlı Raperin bölgesinde çalışmalarına başlamıştır.⁵⁵

Irak içerisinde Bağdat ile Erbil'in karşı karşıya gelmesi, dünyanın en önde gelen iki petrol şirketi olan Amerikan Exxon Mobil ile İngiliz British Petroleum (BP) şirketlerini de rekabet etmeye sürüklemiştir. Exxon Mobil IKBY ile ilişkilerini geliştirerek Irak'ın kuzeyinde petrol arama ve çıkarma faaliyetlerine girişirken BP ise Bağdat yönetimi ile birlikte hareket ederek elde ettiği avantajları devam ettirmeye çalışmaktadır. Irak'ın güneyindeki zengin petrol yataklarının bulunduğu Rumaliya bölgesinde petrol çıkarmak için merkezi hükümetle anlaşan BP, Irak hükümetiyle 2013 Ocak ayı içerisinde Kerkük civarında petrol arama anlaşması da imzalamıştır. Böylelikle IKBY tarafından kendisine arama ruhsatı verilen Exxon Mobil ile BP birbirine çok yakın bölgelerde faaliyetlerde bulunmak zorunda kalacaklardır.⁵⁶ Exxon Mobil'in Irak açısından bir diğer etkisi de IKBY ile yapmış olduğu anlaşmadan sonra Gazprom, Neft, Chevron ve Total gibi dünyanın önde gelen petrol şirketleri de IKBY ile anlaşma yoluna gitmişlerdir. Bu gelişmeler Irak merkezi hükümetinin elini zayıflatan gelişmeler olarak ortaya çıkmaktadır.⁵⁷

Türkiye-İrak İlişkileri

2012 yılı, iki ülke açısından 2010 yılı ikinci yarısı ile 2011 yılı sonlarına doğru iyice belirgin bir hal alan gergin ilişkilerin etkisi altında başlamıştır. Özellikle Haşimi kriziyle 2012 yılına giren Türkiye-İrak ilişkileri, Nuri el-Maliki'nin Irak'ta merkezîyetçi politikalar takip ederek muhalefeti baskı altına almasıyla yeni bir safhaya geçmiştir. Maliki'nin iç siyasi dengeleri değiştirmeye yönelik hamleleri, Kürtler, Sünniler ve Şiiiler tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Türkiye bu durum karşısında Maliki karşıtı gruplara destek vermekten ve Maliki'yi eleştirmekten çekinmemiştir. İKBY Başbakanı Neçirvan Barzani⁵⁸ ve Başkam Mesut Barzani⁵⁹, İrakîye Listesi lideri İyad Allavi⁶⁰ ve Irak İslam Yüksek Konseyi Başkanı Ammar el-Hekim⁶¹ gibi pek çok üst düzey Iraklı siyasetçinin 2012 yılında Türkiye'yi ziyaret etmesi, Ankara'nın Irak'taki gelişmeler konusunda aktif bir oyuncu olduğunu ortaya koymaktadır. Bu ziyaretlere karşılık Türkiye'den Kuzey Irak bölgesine Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, Enerji Bakanı Taner Yıldız ve Ticaret Bakanı Zafer Çağlayan ziyaretler gerçekleştirmişlerdir. Burada belirtilmesi gereken önemli bir husus ise, Kuzey Irak'a resmi ziyaretler gerçekleştirilirken 2012 yılı içerisinde Bağdat'a yönelik herhangi bir resmi ziyaret söz konusu olmamıştır.

Ankara ile Bağdat arasındaki tansiyon, iki ülke liderlerinin birbirleri hakkında suçlamalarda bulunmasıyla Nisan ayında bir hayli yükselmiştir. Başbakan Erdoğan, Maliki'yi Sünni, Şii ve Kürtler arasındaki anlaşmazlıkları artırarak Irak'ı etnik çatışmaya sürüklemekle itham ederken⁶² Maliki ise “*Türkiye düşman ülke haline geliyor*” şeklinde cevap vermiştir.⁶³ Bu süreçte Türkiye, Suudi Arabistan ve Ürdün ile birlikte Irak'ta muhalifleri destekleyen ülkelerin başında gelmiştir. Nisan ayı içerisinde gensoru oylaması girişiminden yara almadan çıkan Maliki ise, Ankara'ya yönelik tutumlarını daha fazla sertleştirmiştir.

Bağdat yönetiminin Ankara-İKBY yakınlaşmasına tepkili olmasına rağmen İKBY tarafından Türkiye'ye çok sayıda üst düzey ziyaret gerçekleştirilmiştir. Bunlardan ilki İKBY Başkanı Mesut Barzani tarafından gerçekleştirilmiştir. 5 Nisan'da Türkiye'ye gelen Barzani, ziyaretten sadece iki hafta sonra tekrar İstanbul'a gelerek Erdoğan'la görüşmüştür. Başbakan Erdoğan'ın İstanbul Dolmabahçe Sarayı'ndaki ofisinde İçişleri Bakanı Beşir Atalay, MİT Müsteşarı Hakan Fidan ve Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Feridun Sinirlioğlu'nun da hazır bulunduğu görüşmede PKK, Suriye ve Haşimi krizi ele alınmıştır.⁶⁴ Barzani Erdoğan'la temaslarından sonra Haşimi'yi de Konrad Otel'de ziyaret ederek halen devam etmekte olan krizde tarafını bir kez daha göstermiştir. Haşimi de Barzani'yle görüşmesiyle ilgili olarak kendisinin Körfez ülkelerine yaptığı ziyaretleri, Barzani'nin ise ABD ziyaretini anlattığını söylemiştir. Ayrıca Haşimi ilerleyen dönemde mutlaka Erbil'e döneceğini de belirtmiştir.⁶⁵

Mesut Barzani'den sonra Türkiye ile ilişkilerin geliştirilmesine önem atfeden ve Irak içerisindeki siyasi dengeler için Ankara'nın desteğine ihtiyaç duyan İKBY Başbakanı Neçirvan Barzani Türkiye'ye gelerek Türk liderlerle

ikili temaslarda bulunmuştur. İlk önce Başbakan Erdoğan'la bir araya gelen Neçirvan Barzani daha sonra Enerji Bakanı Taner Yıldız'la görüşmüş ve bunun akabinde de Cumhurbaşkanı Abdullah Gül ile bir araya gelmiştir.⁶⁶ Neçirvan Barzani'nin Ankara ile yakın ilişkiler kurması ve Türkiye'den büyük bir beklenti içinde olması PKK tarafından büyük tepkiyle karşılanmaktadır. Barzani'nin "*Türkiye bizim için umut kapısıdır*"⁶⁷ şeklindeki sözleri PKK terör örgütü elebaşlarından 'Abbas' kod adlı Duran Kalkan tarafından ağır bir şekilde eleştirilmiş, aksine Türkiye'nin Kuzey Irak bölgesine ihtiyaç duyduğunu iddia etmiştir.⁶⁸

Bunun yanında her iki ülkenin ortak komşusu olan Suriye'de devam eden olaylar neticesinde Suriye'nin kuzeyinde Partiya Yekitiya Demokrat-Demokratik Birlik Partisi (PYD) adlı bir oluşumun bazı yerleşim yerlerini ele geçirmesi üzerine Ahmet Davutoğlu, Kuzey Irak'a bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Davutoğlu 1 Ağustos'ta Erbil'i ve ardından programında olmamasına rağmen 2 Ağustos'ta da Kerkük'ü ziyaret etmiştir. Davutoğlu'nun Kerkük ziyareti, 1937 yılında Dışişleri Bakanı Tefik Rüştü Aras'ın yaptığı ziyaretten sonraki ilk dışişleri bakanı düzeyinde yapılan ziyaret olması açısından da büyük önem arz etmektedir. Davutoğlu, Kerkük'te bulunduğu süre içerisinde Kerkük Valisi Necmettin Kerim, Kerkük İl Meclisi Başkanı Hasan Turan ve Türkmen Cephesi Lideri Ersat Salihî ile bir araya gelmiştir.⁶⁹

Davutoğlu'nun Kerkük ziyareti Maliki hükümeti tarafından çok sert bir şekilde eleştirilmiştir. Maliki'nin medya danışmanı Ali el-Musavi, Davutoğlu'nun diplomatik kuralları/teamülleri ihlal ettiğini ve bu hukuk dışı eylemden dolayı ortaya çıkabilecek herhangi bir tehlikenin sonuçlarından Türkiye'nin ve IKBY'nin sorumlu olacağını ifade etmiştir. Yine Maliki'nin partisinden olan milletvekili Abdulhadi el-Hasan bir adım daha ileri giderek Türkiye'nin Irak'ın işlerine müdahale ederek Irak'ın egemenliğini ihlal ettiğini iddia etmiştir. Hasan ayrıca Türkiye'nin Irak Büyükelçiliği'nin kapatılması gerektiğini savunmuştur.⁷⁰

Irak hükümeti, Türkiye'ye karşı tavırlarını Eylül ayında bir adım daha ileri götürerek Türkiye'den PKK'yla mücadele kapsamında Kuzey Irak bölgesinde bulundurduğu askeri varlığını geri çekmesini ve Kuzey Irak'a yönelik gerçekleştirdiği hava operasyonlarına bir son vermesini istemiştir. Bu konuda bazı Iraklı milletvekillerinin Türk jetlerinin Irak sınırını ihlal etmesi durumunda düşürülebileceğini ya da düşürülmesi gerektiğini ifade eden açıklamaları Irak'ın Türkiye'ye karşı tutumundaki sertleşmenin daha net anlaşılmasını sağlamaktadır. Irak'ın Rusya ile kısa ve orta menzilli karadan havaya füze almak için görüşmelerde bulunması ve hatta (daha sonra iptal olmasına rağmen) anlaşmaya varması Türkiye'ye yönelik bu iddiaların ciddi olabileceğini göstermektedir. Ancak Türkiye Irak'tan gelen bu eleştirileri dikkate almamış, aksine PKK'ya yönelik sınır ötesi operasyonlarına devam etmiş ve Türk Silahlı Kuvvetlerinin (TSK) sınır ötesine operasyon yapmasına izin veren tezkereyi mecliste 1 yıl daha uzatılmasına Meclis tarafından karar verilmiştir.⁷¹

Diğer yandan PKK'nın 2012'yi final yılı ilan etmesi de Türkiye'nin hem PKK'ya hem de Irak'a karşı daha ihtiyatlı davranmasına neden olmuştur. Büyük çaplı saldırılarının çoğunu Kuzey Irak'tan Türkiye'ye sızarak gerçekleştiren PKK'nın 2012 yılını final yılı olarak tanımlaması, bu hareketliliğin daha da artacağı ihtimalini ortaya çıkarmıştı. Bu amaç doğrultusunda farklı stratejiler uygulayarak eylemlerini gerçekleştirmeye çalışan PKK terör örgütü, ilan ettiği final yılında pek çok defa kanlı eylemlerde bulunmuştur. Zira bu eylemlerin en göze çarpanı Şemdinli'de bayrak dikerek burayı kurtarılmış bölge ilan etme girişimidir. Şemdinli'de yakalanan bir teröristin ifade ettiği üzere 2012 yılı yaz aylarında bölgeye 1000 kadar terörist gelmişti.⁷² PKK mensuplarından Duran Kalkan'ın, PKK'nın AKP'yi silahlı yenemeyeceğine yönelik görüşlere getirdiği '*silahlı çözüm süreci*'nin sonuç getireceği cevabı PKK'nın saldırılarının artarak devam edeceğini göstermekteydi.⁷³ 23 Temmuz'da başlayan Şemdinli saldırıları TSK'nın etkili müdahalesiyle PKK açısından başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu saldırıların akabinde operasyonları sürdüren TSK, Kuzey Irak'a karşı hava operasyonlarını sürdürmüş, sınır bölgelerinden geçişleri de hem insansız hava araçlarıyla hem de sahaya inen askerler aracılığıyla kontrol altında tutmaya çalışmıştır. Irak yönetiminin kendi hava sahasını ihlal ettiği gerekçesiyle Türkiye'yi uyarmasına karşın, Türkiye Kuzey Irak'taki PKK kamplarına hava saldırıları ve karadan nokta operasyonları yapmaya devam etmiştir.⁷⁴

Türkiye bir yandan PKK ile mücadele ederken diğer yandan da İKBY ile ilişkilerini geliştirmeye çalışmış, aynı zamanda PKK meselesini de çözümü kavuşturmak için işbirliğini derinleştirmeye odaklanmıştır. Türkiye'nin Irak'la yakından ilgilenmesi, Maliki'nin politikalarına karşı eleştirilerini yüksek sesle dile getirmesi ve özellikle Kuzey Irak'la ekonomik ve siyasi ilişkilerini derinleştirmesi Ankara ile Bağdat arasındaki gerilimin şiddetinin artmasına neden olmuştur. Buna bağlı olarak Bağdat yönetimi Ankara'nın İKBY ile yakın temas kurmasını engellemeye çalışmıştır. Bu kapsamda Kuzey Irak'taki bir enerji konferansına katılmak üzere yola çıkan Enerji Bakanı Taner Yıldız'ın uçağına Bağdat yönetimi tarafından Irak hava sahasına giriş izni verilmemiştir.⁷⁵ Irak hükümetinin bu davranışı, Bağdat yönetiminin Türkiye'nin son dönemde izlediği politikalara karşı hem bir mesajı hem de duyduğu öfkenin bir yansıması olarak okunabilir.

Enerji Bakanı Taner Yıldız'ın uçağına iniş izni verilmemesinin tek nedeni Bağdat yönetiminin Türkiye'ye karşı duyduğu öfke midir? Yoksa bu adımın atılmasında farklı güç odakları da var mıdır? Taner Yıldız, uçağının Kayseri'ye iniş yapmasının ardından yaptığı açıklamada herhangi bir sorunun olmadığını belirtmişti. Konuyla ilgili olarak daha sonra bir açıklama yapan Yıldız, uluslararası bir toplantıya katılmak için yola çıktığını, Dışişleri Bakanlığı vesilesiyle bir gün önceden uçağın modelini, kuyruk numaralarını ve uçuş numaraları dahil herşeyi Irak tarafına bildirdiklerini söylemiştir. Yıldız ayrıca Bağdat için daha önceden vize alınması gerekirken Kuzey Irak tarafına gidilirken hangi sektörden olursa olsun vizenin varılan havaalanından

alındığını belirtmiştir. Yıldız'ın bu ifadelerinden Bağdat yönetiminin bu engellemeyi kasıtlı yaptığı anlaşılabilir. Ancak açıklamalarını ılımlı bir şekilde bitiren Yıldız, kardeş iki ülke arasında bazen böyle kopukluklar olabileceğini ifade etmiştir.⁷⁶

Ancak ABD Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Victoria Nuland, yaptığı basın açıklamasında bir basın mensubunun Türkiye'nin girişiminin Bağdat yönetimi açısından bir provokasyon olup olmadığına ilişkin sorduğu soruya, *'Irak hükümetinin uygun onayı olmadan Irak'ın herhangi bir bölgesinden petrol ihracatını desteklemiyoruz ve Irak hükümetini ve bölgesel yönetimi, farklılıkları üzerinde çalışmaya devam etmeye teşvik ediyoruz. Ayrıca komşu ülkelere tansiyonu herhangi bir şekilde arttırmaya katkıda bulunacak herhangi bir yorum ve eylemden kaçınmaları için çağrı yapıyoruz'*⁷⁷ diye cevap vererek ABD'nin Türkiye'nin Kuzey Irak bölgesiyle olası bir enerji anlaşmasına mesafeli durduğunu göstermiştir. Ne var ki, bu konuda Türkiye'yi eleştiren ABD, Exxon Mobil şirketinin 2011 Kasım ayında IKBY ile petrol arama ve üretimiyle ilgili 6 anlaşma yapmasına yönelik Bağdat yönetimi tarafından yapılan eleştirileri görmezden gelmiştir. Üstelik bütün bu uyarılara rağmen Exxon Mobil şirketi 2013 Şubat ayı itibariyle Kuzey Irak'ın Raperin bölgesinde petrol sondajlarına başlamıştır.⁷⁸

Ankara'nın IKBY ile ilişkilerini artırmasında hiç şüphesiz kendi ulusal çıkarlarının da etkisi vardır. Fakat Amerikan petrol şirketi Exxon Mobil'in Irak merkezi hükümetinin bütün eleştirilerine rağmen 2011 yılında IKBY ile anlaşma imzalaması ve bunu fiiliyata dönüştürmesi Ankara'yı IKBY ile ekonomik konularda daha cesur adımlar atma konusunda cesaretlendirmiştir. Türkiye'nin IKBY'li yetkililerle enerji konusunda işbirliğine yönelmesi ve Kuzey Irak petrolünün Türkiye üzerinden bir petrol boru hattıyla ihraç edilmesine ilişkin görüşmelerde bulunması Irak tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Irak merkezi hükümeti Enerjiden Sorumlu Başbakan Yardımcısı Hüseyin Şehristani, Türkiye'nin Kuzey Irak petrolünü dünyaya ulaştıracak bir boru hattına destek vermekten vazgeçmezse merkezi hükümet olarak Türk şirketlerin Irak'taki faaliyetlerini engelleyebileceklerini söyleyerek Türkiye'den net bir taahhüt istediklerini dile getirmiştir. Şehristani, BBC'ye verdiği röportajda Irak Petrol Bakanlığı'nın Irak'ın güneyindeki petrol arama sözleşmesinden TPAO'nun çıkarılacağını ilan etmesinin Bağdat'ın atacağı adımlara örnek teşkil ettiğini ifade etmiştir.⁷⁹ Merkezi hükümetin eleştirilerine rağmen Türkiye'nin IKBY ile yakınlaşması Irak ile Türkiye arasındaki ticaret rakamlarına da yansımaktadır.

Tablo 3: Türkiye'nin 2012 Yılı Dış Ticaret Verileri

YIL	Ihracat(toplam) Milyar \$	İthalat(toplam) Milyar \$	Ihracat (Irak) Milyar \$	İthalat (Irak) Milyon \$
2011	134, 906 869	240, 841 676	8, 310 130	86, 753
2012	152, 488 652	236, 545 042	10, 825 135	149, 328
2012 (Ocak-Şubat)	22, 096 532	35, 256 274	1, 546 640	16, 924
2013 (Ocak-Şubat)	23, 933 889	38, 195 077	1, 733 004	19, 888

Kaynak: TÜİK verilerinden derlenerek oluşturulmuştur. Bkz: <http://www.tuik.gov.tr>

2011 yılında Türkiye'nin Irak'a ihracatı 8,3 milyar dolar olurken, Türkiye bu rakamı 2012 yılı içerisinde Ekim ayı sonu itibarıyla yakalamış bulunmaktaydı. 2012 yılı genelinde ise Türkiye Irak'a 10,8 milyar dolarlık bir ihracat yaparak 2011 yılıyla karşılaştırıldığında %30,2'lik bir artış sağlamıştır.⁸⁰ Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere Türkiye 2011 yılında toplam 134 milyar dolarlık bir ihracat gerçekleştirirken Irak'a yaptığı ihracat 8,310 milyar dolar olmuştur. 2012 yılı toplam ihracat rakamları 152 milyar dolara ulaşırken Irak'a yapılan ihracat da 10,825 milyar dolar ile en fazla ihracatın yapıldığı ülke olan Almanya'nın ardından 2. sıraya yükselmiştir. Diğer yandan Irak'a 2011 yılında yapılan ihracatın toplam ihracat içindeki payı % 6,15 iken bu oran 2012 yılı sonunda % 7,09'a yükselmiştir. Bu yükseliş trendi 2013 yılının ilk 2 ayı içerisinde de devam etmiştir. 2012 yılı Ocak-Şubat döneminde Irak'a yapılan ihracatın o dönemde toplam ihracat içerisindeki payı % 6,9 iken, 2013 yılı Ocak-Şubat ayları içerisinde bu oran %7,24'e yükselmiştir. Özellikle aynı dönemlerde Almanya'nın Türkiye'nin toplam ihracatındaki payı 2012 yılı ilk iki ayında % 9,5 iken bu oran 2013 yılı içerisinde %8,7'ye gerilemiştir. Bu da göstermektedir ki, Türkiye ile Irak arasındaki ekonomik ilişkilerin bu yükseliş trendiyle devam etmesi durumunda Türkiye'nin ihracatında yakın gelecekte Irak birinci sıraya yerleşebilecektir.

Sonuç

ABD'nin askerlerini çekmesiyle daha istikrarlı bir yapıya kavuşacağı beklentisiyle 2012 yılına giren Irak, arka arkaya gelen patlamalarla ve etnik gruplar arasındaki gerilimin turmanmasıyla birlikte bu beklentilerden uzaklaşmıştır. Hem Şii hem de Sünni bölgelerinde meydana gelen bombalı saldırılar iki grubun birbirlerini ötekileştirmesini hızlandırmış, siyasi alanda iktidar sahibi olanların diğer etnik ya da dini gruplar üzerinde gücünü kullanmaya çalışmasıyla da Irak adeta bölünme yolunda olduğunun sinyallerini vermiştir. 2010 seçimlerinin ardından iç siyasette kurulan hassas denge, Haşimi kriziyle birlikte yerini merkezi hükümet ile Sünniler ve Kuzey Irak yönetimi başta olmak üzere muhalif gruplar arasında bir mücadeleye bırakmıştır. Maliki hükümetinin Haşimi konusundaki politikaları ve Haşimi özelinde diğer muhalif grupların soruna dahil olması, bu problemi aynı zamanda Türkiye, İran ve Suudi Arabistan gibi ülkelerin de dahil olduğu bir bölgesel mesele haline getirmiştir.

Tahran yönetiminin Maliki hükümetini açıkça desteklemesine karşılık Türkiye de muhalif gruplara desteğini her fırsatta dile getirmektedir. Gerek Türkiye'den bölgeye gerekse Irak tarafından Türkiye'ye yapılan resmi ziyaretler Ankara'nın Irak konusunda ne kadar aktif bir çaba içerisinde olduğunu göstermekle birlikte Türkiye'nin tarafını da göstermektedir. IKBY ile geliştiren ve Irak'ta Musul ve Basra'dan sonra 3. Konsolosluğunu Erbil'e açan Türkiye, bu bölgeyle ekonomik alanda yoğun bir işbirliği içerisine girmiştir. Irak'la Türkiye arasındaki ticaret rakamlarına bakıldığında da, Maliki yöneti-

minin Türkiye'ye karşı önleyici politikalar takip ettiği bir ortamda Türkiye'nin Irak'a yaptığı ihracatın %30,2'lik bir artış göstermesi Türkiye'nin IKBY ile geliştirdiği ekonomik ilişkilerle açıklanabilir.

Diğer yandan Irak, bölgede hem diplomatik hem de askeri düzeyde kendi varlığını tekrar hissettirmek için yoğun bir çaba sarf etmektedir. Uluslararası toplantılara ev sahipliği yapmaya başlayan Bağdat yönetimi, askeri alanda da ABD ve Rusya ile anlaşmalar yaparak hem içerde hem de dışarda güvenliğini sağlayacak bir ordu kurmaya çalışmaktadır. Bu bağlamda 2011 yılında uçak alımı konusunda ABD ile anlaşmaya varan Bağdat yönetimi 2012 yılında 140 adet Abrams tankı almış, Rusya ile de helikopter ve füze sistemleri konusunda anlaşmaya varmıştır. Her ne kadar bu anlaşma daha sonra çeşitli nedenlerle askıya alınsa da, Irak'ın bu yöndeki adımları atmaya devam edeceği aşikardır. Bunlara ilaveten Ukrayna ile uçak, tank ve silah alımı konusunda anlaşmaya varılması ve İran tarafından 2012 yılı içerisinde askeri alandan birçok yetkilinin Irak'ı ziyaret etmesi, askeri ilişkilerin sadece ABD ve Rusya ile sınırlı kalmayacağını da göstermektedir.

Ekonomik açıdan bakıldığında ise Bağdat yönetiminin otoritesinin sarıldığı, birçok uluslararası şirketin Irak merkezi hükümetini by-pas ederek IKBY ile anlaşmaya vardığı ve bu durumun da Bağdat yönetimi ile IKBY'nin arasının açılmasına neden olduğu görülmektedir. Karşılıklı restleşmelerle tırmanan gerilim zaman zaman çatışmaya dönse de, Talabani'nin devreye girmesiyle çok fazla büyümeden sonlandırılmıştır. Fakat IKBY ile merkezi hükümet arasındaki bu gerginlik Kuzey Irak'taki petrol kaynaklarının dünya pazarlarına ulaştırılması konusunda yaşanan anlaşmazlıklar nedeniyle 2013 yılında daha da şiddetlenmesi muhtemeldir.

Bunlara ilaveten, Irak, 2012 yılı sonlarına doğru 2013 yılında yapılacak olan yerel seçimlerin atmosferine bürünmeye başlamıştır. Buna bir de Cumhurbaşkanı Celal Talabani'nin rahatsızlığı eklenince Irak içerisindeki grupların siyasi mücadelesi şiddetlenmiştir. Bir yandan yerel seçimlerde daha fazla oy alabilmek için mücadele eden gruplar bir yandan da Talabani sonrasında hazırlık yapmaya başlamışlardır.

Kronoloji

- **5 Ocak:** Başkent Bağdat ve Nasıriye kentlerinde gerçekleştirilen bombalı eylemler nedeniyle 73 Iraklı hayatını kaybetmiştir.
- **25 Mart:** IKBY Başbakanı Neçirvan Barzani İstanbul'a gelerek Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'la görüşmüştür. Barzani Türkiye'nin kendileri açısından çok önemli olduğunu vurgulamıştır.
- **28 Mart:** 9 Devlet Başkanı'nın da iştirak ettiği 23. Arap Ligi Zirvesi Bağdat'ta yapılmıştır. 22 yıl aradan sonra Bağdat'ta düzenlenen ilk uluslararası toplantı olmasından dolayı bu Zirve Bağdat yönetimi için büyük bir önem arz etmektedir.
- **1 Nisan:** Irak Cumhurbaşkanı Yardımcısı Tarık el-Haşimi, kendisine yönelik yapılan suçlamaların ardından Katar'a gitmiştir.
- **3 Nisan:** IKBY Başkanı Mesut Barzani ABD'yi ziyaret ederek Barack Obama ile görüşmelerde bulunmuştur.
- **4 Nisan:** 1 Nisan'da Katar'a giden Tarık Haşimi 4 Nisan'da Suudi Arabistan'a geçmiştir.
- **19 Nisan:** Mesut Barzani Türkiye'yi ziyaret ederek Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'la görüşmüştür. Bu ziyaretin ardından Barzani, Tarık Haşimi'yi de Konrad Otel'de ziyaret etmiştir.
- **22 Nisan:** Nuri el-Maliki resmi temaslarda bulunmak üzere Tahran'a gitmiştir. Maliki'nin ziyareti, Irak'taki muhalif grupların Erbil'de toplanmasından birkaç gün öncesine denk gelmiştir.
- **28 Nisan:** Mukteda el-Sadr, İyad Allavi, Mesut Barzani ve Irak Parlamentosu Başkanı Usame el-Nuceyfi, Celal Talabani'nin düzenlediği bir toplantıda bir araya gelerek Nuri el-Maliki'den güvenoyunun çekilmesine yönelik görüşmelerde bulunmuşlardır.
- **8 Mayıs:** Irak Başbakanı Nuri el-Maliki, Bakanlar Kurulu toplantısını Kerkük şehrinde yapmıştır. Toplantının ardından Maliki'yi korumakla görevli olan güvenlik güçleri Kerkük'te kalmaya devam etmiş, bu durum da Kürtler ile merkezi hükümet arasında sorunların çıkmasına neden olmuştur.
- **20 Mayıs:** Irak Merkezi Ceza Mahkemesi (IMCM) Tarık el-Haşimi'yi gıyaben yargılamaya başlamıştır.
- **23-24 Mayıs:** P5+1 ülkeleri olarak bilinen BMGK daimi üyeleri ve Almanya'nın dahil olduğu grup ile İran arasında İran'ın nükleer çalışmaları konusunda yapılan müzakerelerin son toplantısı Bağdat'ta yapılmıştır.
- **4 Haziran:** Muhalefet grupları, Başbakan Maliki'den güvenoyunu çekmek için gerekli olan parlamentonun 1/5 çoğunluğunun imzasını rahatlıkla aşarak 173 imza toplamışlar ve bu imzaları Cumhurbaşkanı Celal Talabani'ye teslim etmişlerdir.

- **27 Temmuz:** Bağdat yönetimi, Suriye sınırında güvenliği sağlaması için Musul'un Rabia ilçesine askeri birlikleri konuşlandırmıştır. Buna karşılık olarak IKBY de peşmerge kuvvetlerini Musul'a göndermiştir.
- **1 Ağustos:** Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, Suriye'nin kuzeyinde PYD adlı oluşumun bazı bölgelerde hakimiyet sağladığına yönelik haberlerin çıkmasının ardından Kuzey Irak bölgesine bir ziyaret gerçekleştirmiştir.
- **2 Ağustos:** Ahmet Davutoğlu, resmi programında olmamasına rağmen Kerkük'ü ziyaret etmiştir.
- **8 Ağustos:** İran İslam Yüksek Ulusal Güvenlik Konseyi Başkanı Said Celili bölgedeki son gelişmeleri ve Suriye sorununa çözüm yollarını ele almak için Bağdat'ı ziyaret etmiştir.
- **2 Eylül:** Bağdat yönetimi ABD ile varılan anlaşma çerçevesinde 815 milyon dolar tutarında 140 adet M1A1 Abrams Tankı almaya karar vermiştir.
- **9 Eylül:** Tank Haşimi hakkında idam kararı açıklanmıştır. Aynı günde 30'dan fazla saldırı gerçekleştirilmiş ve bu saldırıların neticesinde 90 Iraklı hayatını kaybetmiştir.
- **8 Ekim:** Nuri el-Maliki Rusya'yı ziyaret etmiştir. Bu ziyaret sırasında Rusya ile Irak arasında 4,2 milyar dolarında bir silah anlaşması imzalanmıştır.
- **12 Ekim:** İran Savunma Bakanı Ahmet Vahidi ile Tahran Devrimci Al Kuds (al Quds) Kuvvetleri Komutanı Kasım Süleymani Irak'ı ziyaret etmiştir. Süleymani bu ziyaret programı içerisinde resmi programda olmasına rağmen Erbil'i de ziyaret etmiştir.
- **15 Kasım:** Irak merkezi hükümeti Enerjiden Sorumlu Başbakan Yardımcısı Hüseyin Şehristani, Türkiye'nin Kuzey Irak petrolünü dünyaya ulaştıracak bir boru hattına destek vermekten vazgeçmezse TPAO'nun Irak'taki sözleşmelerden çıkarılacağını söyleyerek Türkiye'yi tehdit etmiştir.
- **16 Kasım:** Tikrit yakınlarında hükümete bağlı güçlerle Celal Talabani liderliğindeki Kürdistan Yurtseverler Birliği'ne (KYB) bağlı peşmergeler arasında çıkan çatışmada 1 sivil ve 12 Irak askeri hayatını kaybetmiştir.
- **5 Aralık:** Kuzey Irak'taki bir konferansa katılmak üzere yola çıkan Türkiye Cumhuriyeti Enerji Bakanı Taner Yıldız'ın uçağına Bağdat yönetimi tarafından Irak hava sahasına giriş izni verilmemiştir.

Notlar

- 1 "Rising Strife Threatens Tenuous Iraqi Stability", *The New York Times*, 22 Ocak 2012.
 - 2 "Corruption Perceptions Index 2011", <http://www.transparency.org/cpi2011/results/>, 22 Mart 2012.
 - 3 "Oil Output Soars as Iraq Retools, Easing Shaky Markets", *The New York Times*, 2 Haziran 2012.
 - 4 "Middle East: Irak", <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/iz.html>, 20 Şubat 2013.
 - 5 Anthony H. Cordesman and Sam Khazai, "Iraq After US Withdrawal: US Policy and the Iraqi Search for Security and Stability", *Center for Strategic&International Studies (CSIS)*, 3 Temmuz 2012, s.11.
 - 6 "Quarterly Report and Semiannual Report to the US Congress", *Special Inspector for Iraq Reconstruction (SIGIR)* 30 Ocak 2012.
 - 7 Michael Knights, "A Violent New Year in Iraq", *The National Interest*, 16 Şubat 2012; Ocak ayına ilişkin farklı kaynaklara bakıldığında ölü sayılarıyla ilgili değişik sonuçlar olduğu görülecektir.
 - 8 "Roadside bomb kills 4, injures 14 in central Iraq", *Press Tv*, 19 Ekim 2012; "Iraq VP Tarig al-Hashemi sentenced to death", *BBC*, 9 Eylül 2012.
 - 9 "Iraqi deaths from violence in 2012", <http://www.iraqbodycount.org/analysis/numbers/2012/>, 1 Ocak 2013.
 - 10 "Dozens Killed in Rising Iraqi Violence, Including at Least 40 by Truck Bomb", *The New York Times*, 3 Temmuz 2012.
 - 11 "Barzani meets Obama amid tension in Iraq" *Hurriyet Daily News*, 3 Haziran 2012.
 - 12 "Qatar Refuses To Return Fugitive Hashemi To Iraq", *International Business Times*, 3 Nisan 2012; "Qatari Jets, KRG and Iraqi Airspace Sovereignty in the Hashemi Case", *Gulf Analysis*, 3 Nisan 2012.
 - 13 "Haşimi krizinde yeni perde", *Haber Turk*, 20 Mayıs 2012.
 - 14 "Tarik Haşimi'ye 5. İdam cezası", *Star Gazetesi*", 14 Aralık 2012.
 - 15 "Mugtada Al-Sadr Resurgent Key to Maliki's Future", *Al-Monitor*, 11 Mayıs 2012
 - 16 "Sadr visit erbil, meets with Talabani and Barzani", *Kurdish Globe*, 30 Nisan 2012.
 - 17 "Shiite cleric Moqtada al-Sadr 'against' fall of current Iraqi government", *AFP*, 28 Nisan 2012
 - 18 Irak Anayasası başbakanı güvenoyunu çekme yetkisini cumhurbaşkanına ve parlamentoya vermektedir. Anayasa'nın 61. maddesinin B bendinin 1. fıkrasına göre Cumhurbaşkanı, başbakanı güvenoyunu çekmek için doğrudan parlamentodan talepte bulunur. 61. maddenin B bendinin 2. fıkrasında ise, Parlamento'nun 1/5'nin (Irak Parlamentosunda 65 milletvekili sayısına tekabül etmektedir) isteği üzerine başbakanı güvenoyunu çekilmesi talep edilebilir. Ancak milletvekilleri bu istekte bulunmadan önce başbakanı gensoru iletilmesi ve bunun üzerinden bir hafta geçmesi gerekmektedir.
- Başbakanı güvenoyunu çekme işlemlerinin aşamaları; 1. Başbakanı gensorusunun yöneltilmesi en az 25 milletvekilinin talebi üzerine gerçekleşir. Başbakanın gensoruya yanıt vermesi için en az bir hafta geçmesi gerekmektedir. 2. Başbakanın gensoruya cevap vermesinin ardından Irak Parlamentosu üyelerinin 1/5'i Başbakanı güvenonun çekilmesi için talepte bulunabilir. 3. Irak Anayasası'nın 61. maddesinin B bendinin 3. fıkrasına göre, Parlamento üyeleri başbakanı güvenoyunu çekme kararını mutlak çoğunlukla (163 üye) alır. "Irak'taki Maliki Krizini Dikkatli Okumak", <http://www.haberte.com>.

- com/analiz/iraktaki-maliki-krizini-dikkatli-okumak-h57142.html, 23 Haziran 2012; Irak Anayasası'nın tam metni için Bkz: http://www.uniraq.org/documents/iraqi_constitution.pdf.
- 19 "Irak'taki Maliki Krizini Dikkatli Okumak", <http://www.haberte.com/analiz/iraktaki-maliki-krizini-dikkatli-okumak-h57142.html>, 23 Haziran 2012.
- 20 "Irak'ta Sünni isyanı", *NTVMSNBC*, 27 Aralık 2012.
- 21 Serhat Erkmen, "Irak'ta Başbakan Maliki'nin Üçüncü Dönemi ve Siyasi Gerginlik", *Orsam*, 30 Ocak 2013.
- 22 "Iraq PM warns peshmerga to stay put", *Middle East Online*, 19 Kasım 2012; "Tikrit'te peşmergelerle Irak ordusu çatıştı: 13 ölü", *Hürriyet*, 19 Kasım 2012.
- 23 "Irak hükümeti'nden Diyala sınırına askeri sevkیات", *Radikal*, 20 Kasım 2012.
- 24 "Maliki Sparks Controversy During Visit to Kirkuk", *Al Monitor*, 9 Mayıs 2012;
- 25 "Irak'ta Kerkük üzerinden gövde gösterisi!", *Dünya Bülteni*, 9 Mayıs 2012.
- 26 Bilgay Duman, "IKBY-Irak Merkezi Hükümeti Çekişmesi ve Türkmenlerin Durumu", *Orsam*, 15 Şubat 2013.
- 27 "Maliki'ye operasyon birimi tepkisi", *Dünya Bülteni*, 6 Kasım 2012.
- 28 "Erbil ve Bağdat prensipte anlaştı", *DHA*, 28 Kasım 2012; "Irak hükümeti Kürt yönetimiyle anlaştı", *Milliyet*, 14 Aralık 2012.
- 29 "Irak hükümeti Kürt yönetimiyle anlaştı", *Milliyet*, 14 Aralık 2012.
- 30 Sami Kohen, "Irak'ta yeni bir belirsizlik", *Milliyet*, 22 Aralık 2012.
- 31 "Today...Arab foreign ministers hold meeting in Baghdad", *Al-Sabah*, 28 Mart 2012.
- 32 "Arap Ligi zirvesi başlarken Bağdat'ta patlamalar", *BBC Türkçe*, 29 Mart 2012.
- 33 Bilgay Duman, "Irak'ta Yapılan Arap Birliği Toplantısının Ardından", *Orsam*, 1 Nisan 2012.
- 34 "Mi-26 and Mi-28 helicopters in flight", <http://rt.com/news/russia-iraq-military-deal-030/>, 09 Ekim 2012.
- 35 "Iraq cancels \$4.2bn Russian arms deal over 'corruption'", *France 24*, 10 Kasım 2012.
- 36 "Iraq and Iran aligned on Syria", *Al Arabiya*, 2 Ekim 2012.
- 37 "Powerful Iran, Iraq will leave no place for enemies: Ahmedinejad", *Tehran Times*, 22 Nisan 2012; "Iraq's prime minister travels to Iran for talks", *USA Today*, 22 Nisan 2012.
- 38 "İran ile Irak ilişkileri Geliştirme Yolunda", *Aktif Haber*, 22 Nisan 2012.
- 39 "İran ve 5+1 müzakerelerinin başarısı bölgeyi ve Irak'ı olumlu etkileyecektir", <http://www.islamidavet.com/2012/05/25/iran-ve-51-muzakerelerinin-basarisi-bolgeyi-ve-iraki-olumlu-etkileyecektir/>, 25 Mayıs 2012.
- 40 "İran ile P5+1 Görüşmeleri Bağdat'ta Başladı", <http://www.sondakika.com/haber/haber-iran-ile-p5-1-gorusmeleri-bagdat-ta-basladi-3648617/>, 23 Mayıs 2012.
- 41 "İran ve P5+1 ülkelerinin nükleer müzakereleri Bağdat'ta gergin geçti", *Milliyet*, 25 Mayıs 2012.
- 42 "Iraq visit fruitful: Iran Oil Minister", *Press TV*, 4 Haziran 2012.
- 43 "Diplomat: Iran-Iraq Trade Ties to Surpass \$12bln", *Fars News Agency*, 13 Aralık 2012.
- 44 "Iran-Iraq Trade in 4 Months 2012-2013", <http://www.bedigest.com/NEWS/78025.aspx>, 24 Eylül 2012; "Iran-Iraq Trade ties Stand at 10 bln", *Fars News Agency*, 24 Haziran 2012.
- 45 "Senior Iranian National Security Officials visit Iraq for talks", *Al Arabiya*, 8 Ağustos 2012.

- 46 "Iran military visit to Irak Sets Politicians' Tongues Wagging", *Al Arabiya*, 12 Ekim 2012.
- 47 "Irak İnan uçağını indirdi", *CNN TURK*, 29 Ekim 2012.
- 48 "Iraq checks Syria-bound Iran plane for arms, finds none", *Reuters*, 2 Ekim 2012.
- 49 "Iraq searches Syria-bound plane from Iran", *Hurriyet Daily News*, 29 Ekim 2012.
- 50 "U.S., Iraq Sign Defense Cooperatiopn Memo of Understanding", *US Department of Defense* <http://www.defense.gov/news/newsarticle.aspx?id=118721>, 6 Aralık 2012.
- 51 "US, Iraq reach long-term security cooperation pact", *AFPS*, 6 Aralık 2012.
- 52 "ABD'den Irak'a 140 adet Abrams tankı", *Star Gazetesi*", 2 Eylül 2012.
- 53 "Exxon looks to sell its stake in a major oil field in south Iraq", *Times of Israel*, 10 Kasım 2012.
- 54 "Iraq oilmin says Exxon must choose: southern Iraq or Kurdistan", *Reuters*, 27 Ocak 2013; "Exxon warned on northern Iraq development", *United Press International*, 20 Aralık 2012.
- 55 "İraçî Kurds woo more oil majors in contest with Baghdad", *Reuters*, 29 Ocak 2012.
- 56 "Exxon Mobil'e Bağdat resti", *Yeni Şafak*, 31 Ocak 2013.
- 57 "İraçî Kurds win more oil deals, to restart exports", *Reuters*, 1 Ağustos 2012.
- 58 İKBY Başbakanı Neçirvan Barzani 2012 yılı içerisinde 3 defa Türkiye'yi ziyaret etmiştir. "Başbakan, Neçirvan Barzani ile görüştü", http://www.haber365.com/Haber/Basbakan_Necirvan_Barzani_ile_Gorustu/, 25 Mart 2012; "Neçirvan Barzani Türkiye'ye gelecek", <http://www.haber7.com/dunya/haber/880489-necirvan-barzani-turkiyeye-gelecek>, 16 Mayıs 2012; "Barzani Türkiye'ye geliyor", *Sabah*, 14 Kasım 2012.
- 59 Mesut Barzani, 2012 yılı içerisinde Türkiye'ye önemli ziyaretler gerçekleştirmiştir: "Barzani Türkiye'de", *Haber Turk*, 19 Nisan 2012; "Barzani Ankara'ya geldi", *Milliyet*, 29 Eylül 2012; .
- 60 "Allawi visits Ankara in a regional tour before Arab Summit", *Aswat al-Iraq*, 6 Mart 2012.
- 61 "İraçî Shiite leader visits Turkey amid high tension", *Hurriyet Daily News*, 26 Ocak 2012.
- 62 "Erdogan Maliki'yi uyardı", *Haber Turk*, 10 Ocak 2012; "Tarihe Yezid gibi geçersiniz", *Taraf*, 25 Ocak 2012; "Maliki'ye şov fırsatı vermeyiz", *Sabah*, 22 Nisan 2012.
- 63 "İraçî PM Maliki says Turkey is becoming 'hostile state", *Al Monitor*, 20 Nisan 2012.
- 64 "Erdogan and Barzani Discuss Iraq", *Sabah English*, 20 Nisan 2012; "Barzani Türkiye'de", *Haber Turk*, 19 Nisan 2012; "Turkey welcomes Barzani as a president", *Hurriyet Daily News*, 19 Nisan 2012.
- 65 "KRG leader Barzani visits Turkey as alliance with İraçî Kurds deepens", *Today's Zaman*, 18 Nisan 2012; "Hasimi promises to Return Back to Arbil", *Turkish Weekly*, 20 Nisan 2012.
- 66 Ankara'da kritik görüşme", *Haber Turk*, 17 Mayıs 2012.
- 67 "N. Barzani: Umut kapımız Türkiye kapanırsa Bağdat'a teslim oluruz", <http://t24.com.tr/haber/n-barzani-umut-kapimiz-turkiye-kapanirsa-bagdata-teslim-oluruz/220378>, 25 Aralık 2012.
- 68 "Türkiye Kürt bölgesine muhtaç", *Milliyet*, 26 Aralık 2012.
- 69 "Davutoglu's Kirkuk Visit Ignites Rage in Baghdad", *Al Monitor*, 3 Ağustos 2012; "Davutoglu Pays a Visit to Kirkuk", *Sabah English*, 3 Ağustos 2012; "Turkish FM Meets İraçî Turkmen Leader in Kirkuk", *Turkish Weekly*, 2 Ağustos 2012.

- 70 "Davutoğlu's Kirkük Visit Ignites Rage in Baghdad", *Al-Monitor*, 3 Ağustos 2012.
- 71 "Irak tezkeresi uzatıldı", *Sabah*, 11 Ekim 2012; "Sınır ötesi tezkere Meclis'ten geçti", *CNN TURK*, 11 Ekim 2012.
- 72 "Şemdinli'de Resmen Savaş", *Milliyet*, 17 Eylül 2012.
- 73 "Duran Kalkan: Silahlı çözüm sürecindeyiz", *Radikal*, 1 Temmuz 2012.
- 74 TSK'nın 2012 yılı içerisinde özellikle yaz ayları itibariyle gerçekleştirdiği bazı hava operasyonları şunlardır: "TSK K.Irak'a hava harekatı düzenlendiğini açıkladı", *Milliyet*, 20 Haziran 2012; "Kuzey Irak'a hava operasyonu", <http://www.objektifhaber.com/kuzey-iraka-hava-operasyonu-129381-haber/>, 2 Temmuz 2012; "TSK'dan Kuzey Irak'a operasyon", *Dünya Bülteni*, 16 Ağustos 2012; "Jetler Kuzey Irak'a bomba yağdırdı", <http://www.objektifhaber.com/jetler-kuzey-iraka-bomba-yagdirdi-136708-haber/>, 10 Eylül 2012; "Kandil'e bir günde 2 hava operasyonu", *Aktif Haber*, 8 Ekim 2012; "Sınırötesine kara harekatı", *Sabah*, 11 Kasım 2012; "Kuzey Irak'a gece operasyonu", *Yeni Şafak*, 18 Kasım 2012; "Kandil Dağı'na hava operasyonu düzenlendi" <http://www.haber7.com/guncel/haber/959407-kandil-dagina-hava-operasyonu-duzenlendi>, 2 Aralık 2012; "PKK'nın Kuzey Irak'taki kamplarına hava operasyonu", *Hürriyet Avrupa*, 14 Aralık 2012;
- 75 "Bağdat'tan Bakan Yıldız'a diplomatik ayıp", *Yeni Şafak*, 5 Aralık 2012.
- 76 "Yıldız'dan Maliki'ye uçak yanıtı", *Milliyet*, 6 Aralık 2012.
- 77 "Uçak krizinin perde arkası", *Milliyet*, 14 Aralık 2012.
- 78 "Exxon Mobil, Kuzey Irak'ta petrol sondajına başladı", <http://enerjienstitusu.com/2013/02/28/exxon-mobil-kuzey-irakta-petrol-sondajina-basladi/>, 28 Şubat 2013.
- 79 "Bağdat'tan Türkiye'ye 'misilleme' Tehdidi", *Milliyet*, 15 Kasım 2012.
- 80 "Türkiye'nin Dış Ticaret İstatistikleri 2012", <http://www.tuik.gov.tr>, 20 Mart 2013.